

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha, 2021

Josef Štefan

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Dirigování

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**R. Schumann a jeho vliv na J. Brahmse s přihlédnutím
k Brahmovým klavírním koncertům**

BcA. Josef Štefan, DiS.

Vedoucí práce: doc. MgA. Tomáš Koutník

Oponent práce: prof. MgA. Leoš Svárovský

Datum obhajoby: 11. června 2021

Přidělovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2021

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Art of Music

Conducting

MASTER'S THESIS

**R. Schumann and his Influence on J. Brahms with Regard to
Brahms' Piano Concertos**

BcA. Josef Štefan, DiS.

Thesis Advisor: doc. MgA. Tomáš Koutník

Thesis Opponent: prof. MgA. Leoš Svárovský

Date of thesis defense: June 11, 2021

Academic title granted: MgA.

Prague, 2021

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma

<p>R. Schumann a jeho vliv na J. Brahmse s přihlédnutím k Brahmovým klavírním koncertům</p>

vypracoval(a) samostatně pod odborným vedením vedoucího práce
a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....
podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Evidenční list

Uživatel stvrzuje svým podpisem, že tuto práci použil pouze ke studijním účelům a prohlašuje, že jí vždy řádně uvede mezi použitými prameny.

[illegible]

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá dvěma významnými romantickými skladateli. Osobností a životem Roberta Schumanna a vlivem na Johanna Brahmsa. Práce je členěna do dvou kapitol. První kapitola přináší informace o životě a díle R. Schumanna. Rovněž popisuje příchod mladého Johanna Brahmsa do Düsseldorfu a Schumannův postoj k Brahmovi i jejich vzájemný vztah. Druhá kapitola se zabývá Schumannovým vlivem v Brahmových dílech a zkoumá také jeho vliv na Brahmovy klavírní koncerty.

Schumannův osud byl tragický. Brahms byl Schumannově životnímu konci nepřímým svědkem a zanechalo to v něm hluboké vzpomínky, které v Brahmových dílech najdeme po celý život.

KLÍČOVÁ SLOVA

Robert Schumann, Johannes Brahms, Clara Wiecková-Schumannová, vliv na Johanna Brahmsa, Joseph Joachim, Franz Liszt, Richard Wagner, Brahmovy klavírní koncerty.

ABSTRACT

The diploma thesis deals with two important romantic composers. The personality and life of Robert Schumann and his influence on Johannes Brahms. The work is divided into two chapters. The first chapter provides information about the life and works of R. Schumann. It also describes the arrival of young Johannes Brahms in Düsseldorf and Schumann's attitude towards Brahms and their relationship. The second chapter deals with Schumann's influence in individual works by J. Brahms and also examines Schumann's influences in Brahms' piano concertos.

Schumann's fate was tragic. Brahms was an indirect witness to Schumann's end of his life, and it certainly left deep memories in him that Brahms could often refer to in his works.

KEYWORDS

Robert Schumann, Johannes Brahms, Clara Wieck-Schumann, influence on Johannes Brahms Joseph Joachim, Franz Liszt, Richard Wagner, Brahms piano concertos.

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych velmi rád poděkoval paní PaedDr. Evě Rejškové za její neutuchající pomoc při jazykové korektuře. Mé poděkování patří rovněž vedoucímu práce panu doc. Tomáši Koutníkovi za jeho věcné připomínky, které mi během zpracování diplomové práce poskytoval. V neposlední řadě bych také rád poděkoval svojí přítelkyni Karolíně za její silnou podporu a ochotu.

OBSAH

SEZNAM OBRÁZKŮ A NOTOVÝCH UKÁZEK	11
ÚVOD	13
1. KAPITOLA – ROBERT SCHUMANN	14
Literární tvorba	15
Podpora otce	15
Vysokoškolská studia – práva	17
Pokus o studium hudby a první setkání s Wieckovými	17
Heidelberg – roční studium práva	18
První skladatelské období – Lipsko	20
Studium u Wiecka a první klavírní skladby	20
Počátek psychických problémů	20
Vznik Neue Zeitschrift für Musik	21
Vztah s Mendelssohnem	21
Sňatek s Clarou	23
Díla v Lipsku od roku 1839	24
Odchod do Drážďan a prodej Neue Zeitschrift für Musik	26
Druhé skladatelské období – Drážďany	26
Vztah s Richardem Wagnerem	28
Vztah s Franzem Lizstem	28
Dramatická díla	29
Odchod do Düsseldorfu	31
Třetí skladatelské období – Düsseldorf	32
Hudební ředitel v Düsseldorfu	32
Díla v Düsseldorfu	33
Vztah s Josephem Joachimem	34
Příchod Johanna Brahmsa	35
Článek <i>Nové cesty</i>	36
Rozvíjení talentu	37
Doporučení vydavateli Breitkopf & Härtel	38
Vyvrcholení Schumannových psychických problémů a pobyt v sanatoriu v Endenichu	39
Vztah Clary s Brahmssem a podpora Joachima	39
Brahmsovy návštěvy v Endenichu	41
Průběh Schumannova léčení v Endenichu	42
2. KAPITOLA – VLIV NA JOHANNESA BRAHMSE	44
Variace na téma R. Schumanna, op. 9	45
Variace na Schumannovo téma, op. 23	48
Německé Requiem, op. 45	49
Píseň Mondnacht	52
Osm klavírních kusů, op. 76	53
Symfonie č. 3, op. 90	54
Brahmsovy klavírní koncerty	55
Klavírní koncert č. 1, op. 15	56
Klavírní koncert č. 2, op. 85	63
ZÁVĚR	68
SEZNAM LITERATURY	69
INTERNETOVÉ ZDROJE	71

ZDROJE NOTOVÝCH UKÁZEK	73
ZDROJE OBRÁZKŮ	75

SEZNAM OBRÁZKŮ A NOTOVÝCH UKÁZEK

<i>Obrázek 1 Robert Schumann v roce 1826 ve Zwickau</i>	16
<i>Obrázek 2 R. Schumann v Heidelbergu v roce 1830</i>	19
<i>Obrázek 3 Robert a Clara Schumannovi v roce 1847</i>	23
<i>Notová ukázka 1 R. Schumann Symfonie č. 1, op. 38 - úvodní téma - 1. věta</i>	25
<i>Obrázek 4 R. Schumann v roce 1850</i>	32
<i>Obrázek 5 J. Brahms – 1953 portrét vznikl u Schumannových francouzským malířem Lauresem</i>	35
<i>Notová ukázka 2 Brahms 3. věta Sonaty F-A-E.</i>	37
<i>Obrázek 6 C. Schumannová v roce 1854 a její portrét, který Brahms předal Schumannovi v Endenichu</i>	41
<i>Obrázek 7 R. Schumann – poslední portrét, 1853 – malovaný francouzským malířem Lauresem</i>	43
<i>Notová ukázka 4 R. Schuman op. 99, Albumblätter – hlavní téma – takt 1-8</i>	45
<i>Notová ukázka 3 . Schumann, op. 99, Albumblätter – téma, takt 1-8</i>	45
<i>Notová ukázka 5 R. Schumann, op. 99 - II. část, takt 1-2</i>	46
<i>Notová ukázka 6 J. Brahms, op. 9 - Var. 9</i>	46
<i>Notová ukázka 7 J. Brahms, op. 9 - Var. 11, téma Clary Schumannové na prvním řádku v osminových a šestnáctinových hodnotách</i>	47
<i>Notová ukázka 8 R. Schumann, op. 5, úvodní téma C. Schumannové</i>	47
<i>Notová ukázka 9 Brahms, op. 23 – úvodní téma R. Schumanna</i>	48
<i>Notová ukázka 10 R. Schumann – houslový koncert – téma druhé věty – vstup sólo housle</i>	49
<i>Notová ukázka 11 J. Brahms, op. 23 - variace č. 10 – takt 17-19</i>	49
<i>Obrázek 8 J. Brahms Německé Requiem, op. 45 - obsah</i>	50
<i>Notová ukázka 12 R. Schumann, op. 24 - Anfangs wollt 'ich fast verzagen</i>	51
<i>Notová ukázka 13 J. Brahms Německé Requiem, op. 45–2. věta, vstup sboru – takt 22-29</i>	51
<i>Notová ukázka 14 R. Schumann, op. 39, Mondnacht</i>	52
<i>Notová ukázka 15 J. Brahms Mondnacht</i>	52
<i>Notová ukázka 16 J. Brahms, op. 78 - Intermezzo č. 4</i>	53
<i>Notová ukázka 17 R. Schumann Symfonie č. 3, op. 97 - úvodní téma</i>	54
<i>Notová ukázka 18 J. Brahms Symfonie č. 3, op. 90 - úvodní téma</i>	54
<i>Obrázek 9 J. Brahms, op. 15 - přední strana – rukopis</i>	56
<i>Notová ukázka 19 J. Brahms, op. 15–1. věta - 1. housle – úvod</i>	57
<i>Notová ukázka 20 J. Brahms, op. 15–1. věta – vstup sólového klavíru – takt 91-95</i>	57
<i>Notová ukázka 21 J. Brahms, op. 15 - vedlejší téma, takt 157–163</i>	57

Notová ukázka 22 J. Brahms, op. 15–2. věta začátek – klavírní part, rukopis	58
Notová ukázka 23 J. Brahms, op. 15–2. věta, téma - 1. housle	58
Obrázek 10 J. Brahms, op. 15. - 3. věta – hlavní téma	59
Notová ukázka 24 J. Brahms, op. 15–1. věta, vedlejší téma	59
Obrázek 11 R. Schumann, op. 134 - úvodní strana	59
Notová ukázka 25 J. Brahms, op. 15–3. věta takt 226-231	60
Notová ukázka 26 R. Schumann, op. 134 takt 13-15 v písmenu F	60
Notová ukázka 27 R. Schumann, op. 134, takty 94-97	61
Notová ukázka 28 J. Brahms, op. 15, 3. věta takt 292-301 - sólo klavír připravuje opět orchestrální mezihru. Podobnost se Schumannem najdeme v taktu 295–296	61
Notová ukázka 29 R. Schumann, op. 134 - Coda	62
Notová ukázka 30 J. Brahms, op. 15 – Coda – takty 518-524	62
Obrázek 12 J. Brahms, op. 83 - titulní strana	63
Notová ukázka 31 J. Brahms op. 83 – 1. věta, hornové sólo in B, takty 1-6	64
Notová ukázka 32 J. Brahms op. 83 - vedlejší téma	64
Notová ukázka 33 J. Brahms, op. 83, 2. věta – klavírní part	64
Notová ukázka 34 J. Brahms, op. 83, 3. věta – sólo violoncello	65
Notová ukázka 35 J. Brahms, op. 105 – píseň Immer leise wird mein Schlummer	65
Notová ukázka 36 C. Schumannová Klavírní koncert, op. 7 – 2. věta	66
Notová ukázka 37 J. Brahms op. 83, 4. věta – takt 84-87	66
Notová ukázka 38 J. Brahms, op. 83, 4. věta – takt 1-6	67
Notová ukázka 39 J. Brahms, op. 83, 4. věta – druhé téma – takt 63-67	67

ÚVOD

Robert Schumann i Johannes Brahms patří mezi přední skladatele hudebního romantismu. Schumann byl navíc i jedním z nejdůležitějších německým hudebních kritiků své generace. V roce 1834 založil časopis *Neue Zeitschrift für Musik* a upozorňoval v něm na minulé i současné autory a na jejich díla. Schumannovo velké nadání pro vícero uměleckých oblastí, jeho upřímná, otevřená i rozpolcená osobnost mu přinášely do života sice jistou pestrost, ale také mnoho nepříjemných životních překážek.

Cílem práce je zmapovat život R. Schumanna a poukázat na Schumannův vliv na J. Brahmse. Práce je rozdělena do dvou kapitol. První kapitola má ambici podat komplexní informace o životě R. Schumanna. Zabývá se Schumannovým zrodem hudební osobnosti, uměleckými i životními epochami a rovněž publikační činností. Tato kapitola také pojednává o J. Brahmovi, který se stal nedílnou součástí posledního období Schumannova života.

Druhá kapitola se zabývá Schumannovým vlivem na J. Brahmse. Poukazuje na Brahmovu více žánrovou inspiraci v díle R. Schumanna a demonstruje jednotlivé notové ukázky. Závěr práce se věnuje Brahmovým klavírním koncertům a jejich spojitostí s Robertem Schumannem.

1. KAPITOLA – ROBERT SCHUMANN

Robert Schumann se narodil 8. června 1810¹ ve Zwickau. Byl posledním dítětem zámožných rodičů Augusta (1773-1826)² a Christiane (1767-1836)³ Schumannových. 14. června 1810 byl Robert v rodném domě pokřtěn bez uvedení křticího jména.⁴ Měl celkem čtyři sourozence – Eduarda, Carla, Juliuse a Emilii. Emilie trpěla nevyléčitelnou psychickou nemocí.⁵ Zemřela tragicky v roce 1825⁶, údajně skokem do vody.

Otec August Schumann byl velmi vzdělaný. Vystudoval angličtinu a francouzštinu a později založil vlastní nakladatelskou společnost. Vydával populární zahraniční literární díla, která sám překládal z angličtiny a také kompiloval a upravoval lexikony. Jeho vysoké literární vzdělání ovlivnilo Robertovo dětství i jeho školní roky. Mladý Robert měl tak ideální možnost seznámit se s veškerými dostupnými literárními klasiky téměř ze všech zemí. Matka byla často vylíčena jako necitlivá k Robertově talentu. Robert oceňoval matčinu lásku a péči, ale otec byl u něho vždy na prvním místě.

Robertovi bylo sedm⁷, když začal studovat hudbu. Otec mu koupil nový klavír značky Streicher⁸. Jeho učitelem se stal Johann Gottfried Kuntzsch⁹, nejuznávanější

¹SCHLEGEL, Theresa. *August Schumann* [online]. 2020 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/August-Schumann.html>

²NAUHAUS, Gerd. *Robert Schumann: Biography* [online]. [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Biography_Robert.html

³SCHLEGEL, Theresa. *Christiane Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/christiane-schumann.html>

⁴JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*. New York: Oxford University Press, 2001, s. 2. ISBN 0-19-513566-0.

⁵Tamtéž, s. 10.

⁶Tamtéž, s. 10.

⁷V deníku Kuntzsche najdeme poznámku, že 8. prosince 1817 bere Robert lekce, což potvrzuje tvrzení, že jeho hudební vzdělání začalo v jeho sedmi letech.

⁸*Johann Baptist Streicher* (*3. ledna 1796 Vídeň - †28. března 1871 Vídeň) se učil na klavír od svých rodičů a stal se společníkem v oboru v roce 1823. Po smrti svých rodičů byl jediným vlastníkem klavírní společnosti. Klavír značky Streicher vlastnil i Johannes Brahms. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Johann_Baptist_Streicher

⁹*Johann Gottfried Kuntzsch* (*20. prosince 1775 Wilschdorf u Dráždan - †12. března 1855 Zwickau) v letech 1792-96 navštěvoval vysokou školu pro učitele ve Friedrichstadtu, od roku 1797 byl učitelem posádky ve Zwickau, od roku 1802 varhaníkem v St. Marien; 1833-37 učitel na komunální škole, poté pouze varhaník. Sloužil hudebnímu životu ve Zwickau. Učitel a pozdější přítel Roberta Schumanna. IN <https://weber-gesamtausgabe.de/de/A003346.html>

a nejvýznamnější hudebník ve Zwickau. Když Robert cítil, že od svého učitele klavíru již mnoho nezíská, začal studovat sám.

V srpnu 1819¹⁰ navštívil devítiletý Robert se svojí matkou v Karlových Varech koncert pianisty a skladatele Ignaze Moschelese.¹¹ Na Roberta koncert velmi zapůsobil a Moschelese začal velmi obdivovat.¹²

Literární tvorba

Ve 13 letech začal R. Schumann psát básně, životopisné skici slavných skladatelů i verše. Ve 14 letech spolu se svými bratry se dočasně zabýval vydavatelstvím a pomáhal otci sbírat a překládat eseje. V patnácti letech, na podzim roku 1825, založil spolu s dalšími spolužáky společnost pro studium německé literatury, kde diskutovali o klasických a romantických autorech i o originálních dílech svých členů.¹³

Podpora otce

Otec Robertovi pomáhal a podporoval jeho zájem o hudbu. Nakupoval mu klavírní skladby, ke kterým měl jako knihkupec velmi dobrý přístup. Jednoho dne náhodně našel Robert v obchodě svého otce předeheru k Righiniho *Tigrane*¹⁴ se všemi orchestrálními party. Dílo chtěl okamžitě provést. V krátkém čase vytvořil ze svých

¹⁰NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Robert Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/fKJTBi>

¹¹*Ignaz Moscheles* (*23. května 1794 Praha – †10. března 1870 Lipsko), byl německý klavírní virtuóz a skladatel. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Ignaz_Moscheles

¹²MUSGRAVE, Michael. *The life of Schumann: I. A favourable upbringing: Zwickau 1810–28* [online]. Cambridge University Press [cit. 2021-4-25], s. 13. Dostupné z: <https://1url.cz/tKJTI>

¹³Tamtéž, s. 11.

¹⁴*Vincenzo Maria Righini* (*22. ledna 1756 Bologna – †19. srpna 1812) byl italský skladatel, zpěvák a kapelník. Je tvůrcem druhé opery na téma Dona Giovanniho, složené pro pražskou scénu. Je považován za zručného, ale ne příliš originálního skladatele, který často využíval výhod inovací jiných skladatelů. Jeho Don Giovanni byl uveden v roce 1997 v Dejvickém divadle v Praze a v roce 2003 v Městském divadle v Brně. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Vincenzo_Righini

Obrázek 1 Robert Schumann v roce 1826 ve Zwickau

spolužáků malý orchestr, který se skládal ze dvou houslí, dvou fléten, klarinetu a dvou lesních rohů. Robert nejen dirigoval, ale i doplňoval chybějící nástroje hrou na klavír.

August Schumann, který mlčky sledoval rozvoj svého syna, učinil rozhodný krok. Na začátku roku 1826 zaslal dopis Carlu Maria von Weberovi a požádal ho, aby se stal Robertovým učitelem. K setkání však nedošlo.

16. února 1826 Weber odjel do Londýna připravit premiéru své nedávno dokončené opery *Oberon* a 5. června 1826 zemřel.¹⁵

10. srpna 1826 zemřel i August Schumann¹⁶. Pro Roberta to byla velká rána. Po smrti otce byl Robertovi přidělen opatrovník Gottlob Rudel¹⁷, obchodník s látkami a železem ve Zwickau. Rudel s matkou se domnívali, že by měl Robert studovat práva a s vysněným hudebním vzděláním nesouhlasili.

¹⁵JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 9.

¹⁶SCHLEGEL, Theresa. *August Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/August-Schumann.html>

¹⁷*Johann Gottlob Rudel* (*09. května 1777 Ebersbrunn poblíž Zwickau - †21. dubna 1859 Zwickau) - Obchodník ve Zwickau, majitel obchodu se železem a textilem a neplacený městský radní (1832–1839), Schumannův poručník od roku 1826 do roku 1831, později správce dědictví. IN <https://sbd.schumann-portal.de/Person.html?ID=1305>

Vysokoškolská studia – práva Lipsko

Pro Schumanna bylo studium práva i samotné Lipsko nepřitažlivé. Svému přítelovi Gisbertovi Rosenovi nedlouho po svém příchodu do Lipska v červnu 1828 napsal: „*Lipsko, je nechvalně známá díra ...*“.¹⁸ Podle Schumannova nejbližšího přítele Flechsigu Robert nikdy nevskočil do posluchárny.¹⁹

Ačkoli Schumann považoval život v Lipsku za nudný a bezútěšný, během několika měsíců našel na okraji města romantické místo, které si užíval a kde přemýšlel často o své budoucnosti.²⁰

Pokus o studium hudby a první setkání s Wieckovými

Hudební život v Lipsku byl neobvykle bohatý. V Gewandhausu založeném v roce 1781, se pořádaly koncerty, které dodnes patří k nejvýznamnějším v Evropě.²¹ Kostel sv. Tomáše a slavná Schola, působiště Johanna Sebastiana Bacha, pořádaly pravidelné sborové koncerty. Pro operní vyžití bylo Lipské divadlo. Pro někoho, kdo miloval hudbu, se tyto příležitosti musely zdát neodolatelné. Přesto překvapivě Schumannovy dopisy a deník tak nevypovídají.²²

V Lipsku Schumann brzy obnovil kontakt s rodinou Dr. Caruse ze Zwickau.²³ Dr. Agnes Carus byl jmenován profesorem na Lipské univerzitě a jejich domov v Lipsku byl místem setkání mnoha hudebníků.²⁴

Pravděpodobně 31. března 1828 v domě u Dr. Caruse mladý Robert Schumann poprvé potkal Friedricha Wiecka a jeho osmiletou dceru Claru. Wieck měl pověst vynikajícího učitele klavíru a z Clary chtěl vychovat koncertní pianistku.

¹⁸WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*. C. H. Ditson and company, 1871, s. 30-31.

¹⁹FLECHSIG, Emil. *Erinnerungen an Robert Schumann: Neue Zeitschrift für Musik*, 117. [online]. Juli/August 1956, s. 392-396. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/0KJTj>

²⁰JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 21.

²¹Tamtéž, s. 17.

²²Tamtéž, s. 18.

²³Tamtéž, s. 22.

²⁴WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 34.

Tehdy devítiletá Clara se stala pro Schumanna uměleckým vzorem. Robert toužil stát se Wieckovým žákem a se souhlasem své matky požádal Wiecka, aby mu dával hodiny klavíru. S Wieckem pracoval na technickém a interpretačním zdokonalování, ale také na hudební teorii, kterou Schumann nikdy nestudoval.²⁵ Považoval totiž znalost harmonie za zbytečnou. Byl schopen improvizovat na klavír podle sluchu a všechny podněty zkušeného Wiecka byly marné. A tak spolupráce s Wieckem brzy skončila. Během svého pobytu v Lipsku projevil Robert zájem o přestup na univerzitu do Heidelbergu. Hlavním lákadlem byla přítomnost jeho přítele Gisberta Rosena.

Heidelberg – roční studium práva

Heidelberg je město úzce spojené s německým romantismem. Leží na řece Neckar s nádherným výhledem na sousední kopce. Žili zde i autoři *Chlapcova kouzelného rohu*²⁶ Clemens Wenzeslaus Brentano de La Roche²⁷ a Achim von Arnim²⁸, které Schumann velmi obdivoval.

Schumann byl Heidelbergem vyloženě okouzlený. 17. července 1829 píše své matce: „*Tady je to, jako by někdo žil v Provensálsku – vzduch je provoněný a plný hudby.*“²⁹ Ovšem i v Heidelbergu se Schumann začal postupně věnovat více hudbě než právům. 30. července 1830 napsal své matce, že se chce vrátit se zpět do Lipska a začít opět studovat hudbu U Wiecka.

²⁵WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 34-35.

²⁶*Chlapcův kouzelný roh* (1806–1808, Des Knaben Wunderhorn), sbírka německých lidových a starých písní (tři díly), kterou Achim von Arnim vydal společně se svým přítelem Clemensem Brentanem. Sbírka čerpá ze soudobého lidového zpěvu, ze starší měšťanské poezie, z tvorby básníků 16.-18. století i z písní kramářských, přičemž její autoři provedli v písních řadu změn, úprav a doplňků. Vedle balad, morytátů, písní historických a legend obsahuje sbírka i kostelní zpěvy, milostnou poezii, písně vojenské, tovaryšské a dětské a další. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Achim_von_Arnim

²⁷Clemens Wenzeslaus Brentano de La Roche (*8. září 1778 Ehrenbreitstein, Koblenz – †28. července 1842 Aschaffenburg) byl německý romantický básník a prozaik, společně s Achimem von Arnim hlavní představitel mladšího proudu německé romantiky (Spätromantik), tzv. heidelberské skupiny romantiků. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Clemens_Brentano

²⁸Karl Joachim Friedrich Ludwig von Arnim (*26. ledna 1781, Berlín – †21. ledna 1831, Wiepersdorf) byl německý romantický básník a prozaik, jeden z hlavních představitelů mladšího proudu německé romantiky (Hochromantik), tzv. heidelberské skupiny romantiků. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Achim_von_Arnim

²⁹JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 27.

Schumannův dopis vyvolal doma zděšení. Jako jediný z rodiny totiž navštěvoval univerzitu, byl plně finančně podporován nejen při studiu, ale i při cestách po Německu, Švýcarsku a Itálii. Matka mu ovšem tentokrát nechtěla stát v cestě.

Napsala dopis Wieckovi a přiložila i dopis svého syna.³⁰ Wieck velmi rychle odpověděl a slíbil, že z Roberta udělá světového pianistu, jako ze své dcery Clary.³¹ Wieckův dopis Christiane Schumannovou přesvědčil. Když dostal Robert zprávu o rozhodnutí, byl nadšený a napsal své matce: „*Pomysli na mého otce, který mi brzy porozuměl a zamýšlel mě pro umění nebo hudbu ... Věřte mi, narodil jsem se, abych se věnoval umění a zůstanu mu věrný.*“³²

Obrázek 2 R. Schumann v Heidelbergu v roce 1830

³⁰EISMANN, Georg. *Robert Schumann: Eine Biographie in Wort und Bild*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik, 1964, s. 62.

³¹JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 33-37.

³²Tamtéž, s. 37.

První skladatelské období – Lipsko

Studium u Wiecka a první klavírní skladby

Po svém příjezdu v říjnu 1830 do Lipska se Schumann ubytoval ve Wieckově domě. Schumannovi ale lekce od Wiecka nestačily. Chtěl rychleji dosáhnout klavírní technické zdatnosti. Rozhodl se tedy pro vytvoření vlastní technické metody. Wieckovi o svém záměru ale nic neřekl. Upevnil svůj třetí prst ve stroji, který sám vynalezl a nepřetržitě cvičil s ostatními čtyřmi prsty. Velký zápal, s nímž tento experiment zkoušel, měl bohužel fatální výsledek. Třetí prst nemohl vůbec ovládat a nebyl nikdy zcela vyléčený.³³ Hodiny u Wiecka tak brzy skončily. Schumann se záhy zaměřil na studium hudební teorie a našel německého hudebního teoretika a pedagoga Karla Gustava Kupsche.³⁴

Prvním Robertovým opusovým číslem byly *Abegg variace*, které zkomponoval při svém pobytu v Heidelbergu. V roce 1832 podstatně vylepšil své teoretické znalosti a napsal několik dalších skladeb, jako například *Intermezzi pro klavír*, op. 4, šest *Paganiniho capricci pro klavír* op. 3.³⁵

Jeho první skladba v roce 1833 byla druhou částí transkripce Paganiniho capriccii pro klavír, publikovaná jako op. 10. Poté následoval *Impromptus pro klavír*, op. 5., věnovaný již Claře Wieckové. Schumann soustředil své úsilí vždy do jednoho žánru. Do roku 1839 to byla díla pro sólový klavír. Během tohoto období publikoval kolem třiceti dvou opusů klavírních děl.³⁶

Počátek psychických problémů

V říjnu 1833 postihla Roberta Schumanna psychická slabost. Příčinou mohla být smrt Rosalie, jedné z jeho tří švagrových. Není také jisté, do jaké míry byl tento stav vyvolán například nadměrnou námahou, ztrátou spánku či užíváním alkoholu. Stále se probouzel a cítil velkou úzkost. Dokonce se měl pokusit o sebevraždu skokem z okna. Ovšem tato událost není dodnes potvrzena.³⁷

³³WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 72.

³⁴Tamtéž, s. 97.

³⁵Tamtéž, s. 72.

³⁶JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 194.

³⁷WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 79.

Vznik Neue Zeitschrift für Musik

Schumann založil vlastní časopis *Neue Zeitschrift für Musik*, který byl věnován hudbě.³⁸ Poprvé vyšel 3. dubna 1834 vydavatelstvím *Barth Verlagsgesellschaft*³⁹ v Lipsku. Čtenáři dostávali články o hudební estetice, hudební historii či recenze hudebních děl. Schumann přikládal velkou důležitost části, která informovala o hudebním životě v německých i zahraničních městech.

Sám Schumann přispěl více než třemi stovkami článků o skladatelích tak rozmanitých, jako jsou Beethoven, Hummel, Mendelssohn i Rossini, ale také recenzemi koncertů a oper.⁴⁰ Byl prvním, kdo poukázal na H. Berlioze a publikoval rozsáhlou recenzi o jeho *Fantastické symfonii*.⁴¹

Robert energicky propagoval vždy ty, kteří se snažili skládat tzv. absolutní hudbu⁴². Také Schubert, kterému se během života nedostalo uznání, byl později díky Schumannovi uznáván.

Vztah s Mendelssohnem

„Je Mozartem devatenáctého století a nejskvělejším hudebníkem. Je tím, kdo jasně vidí problémy tohoto období a snaží se je změnit. Po Mozartovi přišel Beethoven, po tomto novém Mozartovi bude následovat také nový Beethoven.“⁴³ Napsal Robert v Zeitschriftu v roce 1840 o Mendelssohnovi, když slyšel jeho *Trio d moll*, op. 49.

Robert Schumann a Felix Mendelssohn se setkali 31. srpna 1835 v Gewandhausu v Lipsku, kde byl Mendelssohn ředitelem. Zatímco Schumann právě zahájil

³⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 110.

³⁹Zakladatelem nakladatelství byl v roce 1780 *Johann Philipp Haug* (*1747–†1784). Jeho vdova se v roce 1789 provdala za Johanna Ambrosia Bartha, jehož jméno neslo od té doby vydavatelství. IN https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Ambrosius_Barth_Verlag

⁴⁰WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 81-82.

⁴¹JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 183.

⁴²*Absolutní hudba* je termín hudební estetiky, který vznikl v 19. století. Za hudbu absolutní se považovala taková, která se obrací k posluchačům pouze ryze hudebními prostředky – melodií, harmonií, formou, dynamikou atd. Byla dávana do protikladu s hudbou programní. Tento termín je dnes překonán vzhledem k průkazu faktu, že hudba působí na posluchače komplexně včetně mimohudebních prostředků. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Absolutn%C3%AD_hudba

⁴³PLANTINGA, Leon. *Schumann as critic*. New Haven: Yale University Press, 1967, s. 267.

svou hudební kariéru, Mendelssohn byl již zkušeným skladatelem. Svůj první koncert měl v devíti letech a svou první symfonii zkomponoval v patnácti.

Mendelssohn v následujících letech často dirigoval Robertovy skladby, společně hráli komorní hudbu a různě diskutovali o skladatelích, zejména o Beethovenovi. Ve srovnání s Felixem Mendelssohnem zůstalo však hudební vzdělání Roberta Schumanna provinční.⁴⁴ V roce 1838 Robert napsal Claře: „*Kdybych vyrůstal v podobných hudebních podmínkách jako Mendelssohn, všechny bych vás překonal.*“⁴⁵

Když Mendelssohn založil hudební univerzitu v Lipsku a stal se jejím ředitelem, přizval Roberta, aby tam učil klavír, hudební teorii a hru z partitur. Robert byl studentům spíše rádcem než učitelem. Neměl příliš pedagogické vlohy.⁴⁶ Při jedné hodině mu student zahrál Mendelssohnovo *Capriccio brillante*, op. 22 a Schumannova jediná reakce byla: „*Někdy musíte slyšet, jak to hraje Clara.*“⁴⁷

V listopadu 1842 přijal Mendelssohn místo hudebního ředitele v Berlíně a o rok později se odstěhoval z Lipska. Robert ztratil tak kontakt s nejbližším člověkem. Měl zájem o Mendelssohnovo místo v Gewandhausu. Nebyl však ani osloven ani vybrán.

⁴⁴SCHLEGEL, Theresa. *Christiane Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/christiane-schumann.html>

⁴⁵MEIER, Barbara. *Robert Schumann*. London: Haus, 2004, s. 5. ISBN 978-1904341543.

⁴⁶WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 138.

⁴⁷JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 185.

Sňatek s Clarou

Po Schumannově návratu z Heidelbergu do Lipska se Robert více seznámil s Wieckovou dcerou Clarou a v roce 1837 se o ni ucházel. Wieck sňatek tehdy nepodpořil a poradil Robertovi, aby počkal ještě několik let. Nechtěl totiž, aby kariéra jeho dcery skončila a aby se obětovala jen rodině a Schumannovi.⁴⁸ Ovšem pár se i přesto zasnoubil.

Obrázek 3 Robert a Clara Schumannovi v roce 1847

Nastaly tak soudní spory a díky rozsudku soudu v srpnu 1840 mohlo dojít ke sňatku.⁴⁹ Svatba byla 12. září 1840,⁵⁰ den před Clařinými 21. narozeninami. Svůj svatební den Clara popsala jako „nejkrásnější a nejdůležitější den svého života.“ Malý obřad se konal ve městě Schönefeld poblíž Lipska.⁵¹

Schumann miloval děti a během téměř čtrnácti let, která spolu strávili,⁵² měli s Clarou osm dětí⁵³: Marie (*1. září 1841 Lipsko - †14. listopadu 1929 Interlaken), Elise (*25. dubna 1843 Lipsko - †1. července 1928 Haarlem), Julie (†11. března 1845 Drážďany - †10.

listopadu 1872 Paříž), Emil (*8. února 1846 Drážďany - †22. června 1847, není uvedeno.), Ludwig (*20. ledna 1848 Drážďany - †9. ledna 1899 Colditz), Ferdinand (*16. července 1849 Drážďany - †6. červen 1891 Gera), Eugenie (*1. prosince 1851 Düsseldorf - †25. září 1938 Bern), Felix (11. června 1854 Düsseldorf - †16. února 1879 Frankfurt nad Mohanem).

⁴⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 177.

⁴⁹KILBEY, Paul. *This Week in Music History: Clara and Robert Schumann marry (1840)* [online]. 2018 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/fKJTx>

⁵⁰NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Clara Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Chronological_short_vita-Clara.html

⁵¹JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 158.

⁵²Tamtéž, s. 177.

⁵³*Kinder* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-zwickau.de/de/04/kinder.php>

Ovšem názor na manželství byl rozdílný. Clara měla během manželství stále pověst vynikající klavíristky. Nikdy neměla v úmyslu opustit svoji kariéru. Schumann to však cítil jinak. Chtěl, aby se Clara více starala o rodinu a on by rodinu finančně zabezpečoval.

Ve svém deníku Clara naříkala, že jí nebylo dovoleno cvičit, když Schumann skládal. Narušovalo to údajně Robertovu koncentraci. V Clařině deníku také najdeme poznámku: „*Měla bych tu zůstat celou zimu a nic nevydělávat, když si mohu snadno vydělat víc než on?*“⁵⁴ V letech 1840 až 1854 Clara uspořádala téměř 150 koncertů. Přesto to bylo méně, než si přála.⁵⁵ Dalším problémem v manželství byl Robertův velmi vlažný vztah s Friedrichem Wieckem.⁵⁶

Díla v Lipsku od roku 1839

Písně

Téměř 10 let se Schumann výhradně věnoval klavírní tvorbě, ale byl stále nespokojený. Na trhu byla silně rostoucí poptávka po písních a Schumann začal velmi aktivně písně komponovat.⁵⁷ Neváhal také občas upravit text tak, aby vyhovoval jeho potřebám. Často měnil slova nebo je vypouštěl, aby odpovídala melodické linii či jeho fantazii.⁵⁸

Básníky, které si Schumann vybíral pro svoji písňovou tvorbu byli například: J. Eichendorff v *Liederkreis*, op. 39 a H. Heine v *Liederkreis*, op. 24, v *Dichterliebe*, op. 48 a *Belsatzar*, op. 57.

První orchestrální díla

Rok 1841 znamenal novou fázi Schumannova vývoje. Více se věnoval instrumentální hudbě a chtěl komponovat symfonie.⁵⁹ Robert měl ve zvyku pracovat v jediném okamžiku a téměř bez dechu.

⁵⁴JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 178.

⁵⁵Tamtéž, s. 179.

⁵⁶Tamtéž, s. 212.

⁵⁷Tamtéž, s. 193.

⁵⁸Tamtéž, s. 195.

⁵⁹WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 135.

První symfonii, op. 38 načrtnul za čtyři dny, mezi 23. a 26. lednem 1841. Úplné dílo bylo dokončeno za velmi krátkou dobu, a to 20. února.⁶⁰

Corni in B.

Trombe in B.

„Chtěl bych, aby se první nástup trumpet ozval jako hlas shůry, jako výzva k probuzení – a vším, co v introdukci

Notová ukázka 1 R. Schumann Symfonie č. 1, op. 38 - úvodní téma - 1. věta

následuje jsem chtěl vyjádřit, jak vše se počne zelenat, jak vzlétne motýl. V *Allegro* pak, jak se hlásí vše, co k jaru patří.“⁶¹ Premiéra symfonie pod vedením Mendelssohna se úspěšně uskutečnila 31. března 1841 v Lipském Gewandhausu.⁶²

O dva měsíce později Schumann dokončil další orchestrální dílo. *Overture, Scherzo a Finale*, op. 52. Záhy začal pracovat na klavírním koncertu pro Claru, později publikovaném jako op. 54. Jeho horečnatá aktivita v komponování pokračovala i po zbytek roku. Zkomponoval další *Symfonii d moll*. Symfonie byla poprvé provedena v Lipsku 6. prosince 1841. Její uvedení nemělo ovšem úspěch a o deset let později ji Robert v Düsseldorfu přepracoval.⁶³

V roce 1841 tedy složil Robert Schumann tři hlavní orchestrální díla. Svěží tempo udržoval i během roku 1842. Rok začal třemi smyčcovými kvartety, dokončenými v létě a později vydanými jako op. 41. Smyčcová kvarteta věnoval svému příteli Mendelssohnovi. Pokračoval také v plánech v psaní opery.

Další dílo R. Schumanna bylo například oratorium *Ráj a Peri*.⁶⁴ Oratorium bylo poprvé úspěšně provedeno dne 4. prosince 1843 v Lipsku pod Schumannovým vedením a dočkalo se mezi lety 1843-1855 padesáti provedení.⁶⁵

⁶⁰GAL, Hans. *Schumann orchestral music*. London: British Broadcasting Corporation, 1979, s. 14. ISBN 9780563124238.

⁶¹OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru: Klasikové a romantikové*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1942, s. 285.

⁶²GAL, Hans. *Schumann orchestral music*, s. 15.

⁶³WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 135.

⁶⁴JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 214.

⁶⁵JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 215.

Odchod do Drážďan a prodej *Neue Zeitschrift für Musik*

Po opětovném návratu psychických problémů v říjnu 1844 se Schumann rozhodl prodat časopis. Byl velmi vyčerpaný a toužil se více koncentrovat na skladbu. 1. července 1844 předal vedení *Neue Zeitschrift für Musik* Oswaldovi Lorenzovi⁶⁶ a v listopadu 1844 jej prodal Franzovi Brendelovi.⁶⁷

Schumann byl po prodeji rozhodnut opustit s celou rodinou Lipsko. Byl totiž přesvědčen, že odchodem Mendelssohna nebude hudební život ve městě již na tak vysoké úrovni.⁶⁸ S rodinou se chtěl usadit v Drážďanech a vyhnout se i kontaktu s Wieckem.⁶⁹ Uprostřed těžké deprese odjel Robert do Drážďan v říjnu 1844⁷⁰ a Clara s dětmi se přistěhovala až 13. prosince 1844.

Druhé skladatelské období – Drážďany

Drážďany se od Lipska výrazně lišily. Nebylo to rušné obchodní centrum, ale sídlil zde král Saská⁷¹ a jeho dvůr. Jak se dalo očekávat, město bylo rovněž společensky mnohem více rozvrstvené. Jeho umělecké klima se také lišilo. Drážďany byly spíše proslulé svou akademií umění a významnými malíři.⁷² Robert zde mohl vést klidnější život a nemyslel na nic jiného než na zotavení. Vyhledal zde také lékaře Dr. Helbiga, u kterého se začal léčit.⁷³

V červenci 1845, kdy se cítil lépe, dokončil Schumann poslední dvě věty *Intermezzo* (Andante grazioso) a *Finale* (Allegro vivace) *Klavírního koncertu*, op. 54 - první věta byla složena již v roce 1841. Bylo to dílo, které se mělo stát základem koncertních turné Clary. Jeho premiéra se konala v lednu 1845 v Drážďanech. Hrál Clara a dirigoval Ferdinand Hiller. Krátce nato vystoupila Clara s tímto koncertem například v Gewandhausu v Lipsku, kde dirigoval Mendelssohn,

⁶⁶Oswald Lorenz (*30. září 1806 – †22. dubna 1889) byl německý muzikolog a skladatel. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Oswald_Lorenz

⁶⁷Franz Bendel (*23. března 1833 – †3. července 1874) byl německo-český pianista a skladatel. Studoval u J. Proksche a později také u F. Liszta ve Výmaru. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Franz_Bendel

⁶⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 217.

⁶⁹Tamtéž, s. 218.

⁷⁰WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 146.

⁷¹Fridrich August II. Saský (*18. května 1797 Pillnitz – †9. srpna 1854 Brennrichl Tyrolsko) byl od roku 1836 až do své smrti třetím králem Saská. Pocházel z rodu Wettinů. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Fridrich_August_II._Saský

⁷²JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 217.

⁷³WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 146.

poté také v Praze i ve Vídni. Úspěch klavírního koncertu byl obrovský a začali jej záhy hrát i další pianisté.⁷⁴

Po ne příliš vlídném přijetí jeho předchozí *Symfonie d moll* v roce 1841, Schumann několik let symfonie nekomponoval. Až v prosinci 1845, kdy se i jeho psychický stav zlepšil, začal opět přemýšlet nad novou symfonií.⁷⁵ Za výjimečně krátkou dobu dokázal načrtnout symfonii, publikovanou v roce 1847 jako *Symfonie č. 2*, op. 61.⁷⁶ Premiéru řídil Mendelssohn v Gewandhausu v Lipsku na 5. abonentním koncertu 5. listopadu 1846.⁷⁷ Za dva týdny se konalo v Gewandhausu další uvedení *Druhé symfonie* a Schumann od premiéry provedl v symfonii změny v instrumentaci, například přidání pozounů.⁷⁸

Podzim roku 1847 nebyl pro Roberta šťastný. V září se dozvěděl, že jeho velmi blízký přítel Ferdinand Hiller brzy opustí Drážďany, aby převzal místo hudebního ředitele v Düsseldorfu.⁷⁹ Další zdrcující zprávou pro Schumanna byla smrt Mendelssohna 4. listopadu 1847. Robert tak ztratil jednoho z nejbližších přátel.

Pravděpodobně dalším nejbližším Schumannovým přítelem v Drážďanech byl Ferdinand Hiller. Hiller, o rok mladší než Schumann, byl nadaný klavírista a skladatel. Byl také dobrým přítelem Mendelssohna a během svého sedmiletého pobytu v Paříži poznal Chopina, Liszta a Berlioze.⁸⁰

I přes tyto tragédie, které Schumanna zasáhly, byl rok 1847 pro R. Schumanna nadějí. Jeho zdravotní stav se stále lepšil a jeho produktivita dosáhla svého vrcholu v roce 1849. Během těchto let složil třicet větších i menších děl.⁸¹

⁷⁴GAL, Hans. *Schumann orchestral music*, s. 51.

⁷⁵OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru*, s. 291.

⁷⁶JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 224.

⁷⁷NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Robert Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/fKJTBi>

⁷⁸Tamtéž.

⁷⁹Jensen, s. 223.

⁸⁰Jensen, s. 223.

⁸¹Jensen, s. 225.

Vztah s Richardem Wagnerem

V Drážďanech Schumann také poměrně často navazoval kontakt s Richardem Wagnerem. Pravděpodobně se poprvé setkali v roce 1830. Bylo ale těžké si představit společně tyto dva různé temperamenty. Wagner byl sebestředný a nesmírně upovídaný, což Schumannovi nebylo příjemné. Stejně tak ale Wagnera trápila Schumannova nemluvnost. Wagner o Robertovi prohlašoval, že je nemožný a stále jen mlčí.⁸² Schumannův názor na Wagnerovu hudbu byl smíšený a měl vůči Wagnerovi vážné výhrady. Podle Schumanna postrádal smysl pro formu.⁸³

Vztah s Franzem Lisztem

Vztahy se Schumannovými a F. Lisztem byly zpočátku velmi dobré. V roce 1840 věnoval dokonce Liszt své *Études d'exécution transcendante d'après Paganini* Claře Schumannové. Lisztova díla Clara pravidelně zařazovala do svých programů, ovšem pouze do roku 1848.

Zlom přišel v červnu 1848 v Drážďanech, kdy byl Liszt pozván na večírek k Schumannům. Nejen, že dorazil o dvě hodiny později, ale nazval *Klavírní kvintet* F. Mendelssohna výrazem „obvyklé Lipsko.“ Ve srovnání s Meyerbeerem kritizoval tímto výrazem nejen Mendelssohna, ale i Schumanna. Považoval je za konzervativní a akademické, na rozdíl od své vlastní i Wagnerovy hudby. Lisztovy komentáře byly nevhodné. Věděl o Schumannově blízkém vztahu s Mendelssohnem a věděl také o Schumannově averzi k hudbě Meyerbeera. Není tedy divu, že Schumann vzal Lisztovy poznámky jako osobní urážku a řekl mu: „Kdo jsi, že takovým způsobem mluvíš o Mendelssohnovi?“⁸⁴

Schumann incident přešel, ovšem Clara přestala Liszta uznávat. Liszt však na Roberta a Claru nikdy nezanevřel. Uváděl Robertova díla a Schumannovým dokonce uspořádal koncert ve Výmaru, kde 27. října 1854 Clara uvedla Robertův *Klavírní koncert*, op. 54 a Liszt provedl Robertovu předehru k *Manfredovi*, op. 115 a *Symfonii č. 4 d moll*, op. 120.

⁸²LEPRONTOVÁ, Catherine. *Clara Schumannová: Život pro čtyři ruce*. I. Praha: Český spisovatel, 1995, s. 108. ISBN 9788020205902.

⁸³JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 224.

⁸⁴Tamtéž, s. 229.

Po Schumannově úmrtí byla ale setkání Liszta a Clary vzácná. Od roku 1860 se odtržení ještě prohloubilo díky protichůdným postojům proti Brahmovi. V roce 1884 Clara při práci na vydávání Robertových deníků požádala Liszta dopisem, aby jí poslal všechny Schumannovy dopisy. Liszt však dopisy neuchovával. A tak v roce 1884 definitivně skončilo přátelství mezi F. Lisztem a C. Schumannovou.⁸⁵

Dramatická díla

Opera Genoveva, op. 81

Robert toužil o psaní opery již v roce 1840.⁸⁶ Byla to jedna z forem umění, která spojovala obě jeho geniality, literární i hudební.⁸⁷ Přečetl si drama *Genoveva* od Friedricha Hebbela⁸⁸ a okamžitě ho zaujalo.⁸⁹ Oslovil známého básníka a malíře Roberta Reinicka⁹⁰ a požádal ho, aby mu načrtl libreto. *Genoveva*, op. 81, největší a pro Schumanna nejdůležitější dílo započaté v lednu 1847 bylo dokončeno 1. srpna 1848.⁹¹ Práci na opeře Robertovi narušila bohužel tragédie 22. června 1847, kdy zemřel jeho syn Emil. Bylo mu šestnáct měsíců.⁹²

Navzdory oddanosti a času, který Schumann strávil nad jedinou operou, nezaznamenala úspěch. Premiéra byla v Lipsku 25. června 1850⁹³, dirigoval Robert a měla pouze dvě reprízy 28. a 30. června 1850.⁹⁴ Kritik Eduard Hanslick⁹⁵ považoval za nejlepší část celého díla pouze předeheru.

⁸⁵SCHLEGEL, Theresa. *Franz Liszt* [online]. 2020 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/franz-liszt-4228.html>

⁸⁶WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 152.

⁸⁷GIBSON, Paul. *Overture to Genoveva, Op. 81* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/vKJjq>

⁸⁸*Christian Friedrich Hebbel* (*18. března 1813 Wesselburen, Šlesvicko-Holštýnsko – †13. prosince 1863 Vídeň) byl německý básník a dramatik. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Christian_Friedrich_Hebbel

⁸⁹JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 225.

⁹⁰*Robert Reinick* (*22. února 1805 – †7. února 1852) byl německý malíř a básník, spojený s malířskou školou v Düsseldorfu. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Reinick

⁹¹WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 152.

⁹²JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 225-226.

⁹³NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Robert Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/fKJTBi>

⁹⁴Tamtéž.

⁹⁵*Eduard Hanslick* (*11. září 1825 Praha – †6. srpna 1904 Baden u Vídně), byl rakouský hudební kritik českého původu. Měl zásadní význam pro hudební estetiku. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Eduard_Hanslick

Manfred, op. 115 a Requiem pro Mignon, op. 98b

Ještě, než dokončil operu *Genoveva*, pracoval Schumann souběžně již na svém dalším dramatickém díle. Bylo to zhudebnění Byronova⁹⁶ *Manfreda*. Všechny Byronových 1336 řádků zpracoval Robert na 975. Touto prací se zabýval od začátku srpna do 23. listopadu 1848.⁹⁷

Premiéra proběhla 13. června 1852 ve Výmaru, dirigoval F. Liszt. Uvádění Schumannova *Manfreda* je dnes vzácností. Z *Manfredovy* hudby našla trvalé místo pouze předehra.⁹⁸

Ve stejném období složil Schumann *Requiem pro Mignon*, op. 98b. Inspirací mu byl Goethovo román *Viléma Meistera léta učednická*.⁹⁹ Schumann složil *Requiem pro Mignon* v červenci 1849. Jedná se o velmi krátké dílo pro orchestr, sbor a sólisty.¹⁰⁰

Scény z Goethova Fausta

Schumann pomýšlel na zhudebnění scén z *Fausta* již od roku 1837. Mezi únorem 1844 a srpnem 1853 se dílu nepravdělně věnoval. Goethovo *Faust* byl hlavním zdrojem inspirace nejen pro Schumanna, ale i pro mnoho dalších skladatelů před ním i po něm.

Zpracování poslední scény bylo provedeno F. Lisztem u příležitosti oslav 100. narozenin Goethova 29. srpna 1849 ve Výmaru. V září 1849 Liszt navrhl Schumannovi dokončit k dílu předeheru a další scény – tři z první a tři z druhé

⁹⁶George Gordon Noel Byron, lord Byron (*22. ledna 1788 Londýn –†19. dubna 1824 Messolonghi, Řecko) byl anglický básník a přední představitel romantismu v literatuře. Je považován za jednoho z největších evropských básníků. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/George_Gordon_Byron

⁹⁷KELLER, James M. *Schumann: Overture to Manfred, Opus 115* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/zKJl>

⁹⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 254-255.

⁹⁹*Viléma Meistera léta učednická* je román Johanna Wolfganga Goetha poprvé vydaný v letech 1795–1796. Je považován za prototyp německého žánru bildungsroman (tedy „vzdělávacího“, resp. „výchovného románu“), protože zachycuje formování osobnosti hlavního hrdiny od mládí na práh zralosti. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Viléma_Meistera_léta_učednická

¹⁰⁰JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 256.

části. Předehrou dokončenou v srpnu 1853 ukončil Schumann téměř po 10 letech práci na *Faustových scénách*.

První veřejné uvedení kompletního díla spolu s předehrou se konalo v Kolíně nad Rýnem 14. ledna 1862 pod vedením Ferdinanda Hillera. Dílo bylo vydáno bez opusového čísla.¹⁰¹

Odchod do Düsseldorfu

V listopadu 1849 obdržel R. Schumann dopis od Ferdinanda Hillera s dotazem, zda by měl zájem o Hillerovu pozici hudebního ředitele v Düsseldorfu. Hiller měl totiž v úmyslu přijmout stejný post, ale v Kolíně nad Rýnem. Ovšem odejít z Drážďan a najít zaměstnání v Düsseldorfu by Robert býval přivítal o několik let dříve. Ale teď, když se jeho hudba těšila větší popularitě cítil, že by mohl být produktivnější. V průběhu roku 1849 složil čtyřicet děl a vydělal dosud nejvíce peněz.¹⁰² Schumann navíc znal názor na Düsseldorf od Mendelssohna, který tam v roce 1833 působil jako hudební ředitel.

Schumann Hillerovi odpověděl, s přijetím funkce ovšem váhal. Hiller měl dojem, že jeho váhavost byla výsledkem nepříliš příznivého hudebního klimatu v Düsseldorfu. Schumann se zřejmě mohl také obávat, že neuspěje, protože v této pozici mu chyběly zkušenosti i temperament.

Zlom v rozhodnutí nastal po odložení plánované premiéry *Genovevy* v Lipsku na červen 1850. Schumann napsal Hillerovi do Düsseldorfu a formálně přijal nabídnutou pozici. Z Drážďan Schumannovi odjeli 1. září 1850 a do Düsseldorfu dorazili 2. září 1850.^{103 104}

¹⁰¹RIEDEL, Christian Rudolf. *Schumann Szenen aus Goethes "Faust" Overture: Vorwort* [online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2012, s. 11-13 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://issuu.com/breitkopf/docs/pb_5545-07_issuu

¹⁰²JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 231.

¹⁰³NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Robert Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/HKeNp>

¹⁰⁴JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 235.

Třetí skladatelské období – Düsseldorf

Hudební ředitel v Düsseldorfu

Obrázek 4 R. Schumann v roce 1850

„Nikdy nebudeš manželkou Kapellmeistera“¹⁰⁵ psal Schumann Claře před svatbou. Nyní, o deset let později, se chystal vykonávat v Düsseldorfu právě kapelnickou funkci.

Schumannovi přivítal jak Ferdinand Hiller, tak výbor města a doprovodili je do nejlepšího hotelu ve městě. Později večer je čekal koncert ze Schumannových děl. Bylo vynaloženo veškeré úsilí nejen na to, aby se Schumannovi cítili významnými hosty, ale aby zde našli i příjemné prostředí.

Schumannovým zaměstnavatelem bylo město. Měl vést jak místní sbor, tak i orchestr a řídit deset koncertů v sezoně. Kromě toho byl každý rok povinen připravit čtyři hudební programy pro místní kostely.

Prvním představením ve funkci hudebního ředitele města byl abonentní koncert, který se konal 24. října 1850. Program se skládal z Beethovenovy přede hry *Die Weihe des Hauses*, op. 124, Mendelssohnova *Koncertu g-moll pro klavír a orchestr f moll*, který hrála Clara Schumannová a *Novoroční písně*, op. 144 pro sbor a orchestr, které Schumann dokončil v Düsseldorfu.¹⁰⁶

Schumann měl zpočátku obavy z místní úrovně hudebníků. Věděl, že je potřebné mít v orchestru silného vůdce. Proto na místo koncertního mistra oslovil mladého houslistu a bývalého studenta konzervatoře v Lipsku Wilhelma von Wasielewského.¹⁰⁷ Ten se stal později i Robertovým životopiscem.¹⁰⁸

¹⁰⁵JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 250.

¹⁰⁶WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 171.

¹⁰⁷*Wilhelm Joseph von Wasielewski* (*17. června 1822 - †13. prosince 1896) byl německý houslista, dirigent a muzikolog. IN <https://1url.cz/HKJjC>

¹⁰⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 260.

Obavy, které měl Robert u orchestru, měl i u sboru. Sbor se totiž skládal převážně z amatérů. Nakonec byl ale z jeho úrovně překvapený.

Schumann bohužel neměl pro vedení lidí příliš talentu. Často buď mlčel, nebo mluvil nesrozumitelně. V dubnu 1852¹⁰⁹ se u Schumanna objevily opět psychické problémy, a také i halucinace. Představoval si, že slyší tón, který ho neustále sleduje.¹¹⁰ Proto mu bylo na podzim roku 1853 nabídnuto přerušení výkonu ředitele. Dirigoval od té doby pouze vlastní skladby.¹¹¹

Díla v Düsseldorfu

Düsseldorf znamenal pro Roberta Schumanna nové tvůrčí období. Za neuvěřitelně krátkou dobu zkomponoval *Koncert pro violoncello a orchestr, op. 129*. Na díle pracoval od 10. do 24. října 1850.¹¹² Hned 2. listopadu začal pracovat na nové symfonii Es dur. *Symfonie č. 3, op. 97*, chronologicky zkomponovaná jako čtvrtá, je inspirována katedrálou v Kolíně nad Rýnem a slavností při povýšení kolínského arcibiskupa von Geissela na kardinála.¹¹³ *Třetí symfonii* Robert dokončil 9. prosince 1850 a byla poprvé uvedena v Düsseldorfu 6. února 1851.¹¹⁴

V následujícím roce 1851 Robert složil osmnáct děl a provedl revizi *Symfonie d moll* z roku 1841. Ta nakonec vyšla jako *Čtvrtá symfonie, op. 120*. Mezi dokončenými pracemi byly například tři koncertní přehledy k Schillerově *Nevěště Messinské, op. 100*, Shakespearově *Juliu Caesarovi, op. 128* či Goethově *Hermannu a Dorothee, op. 136*. Celkově to bylo ohromující množství hudby, které Robert během pobytu v Düsseldorfu složil.¹¹⁵

¹⁰⁹WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 176.

¹¹⁰Tamtéž, s. 185.

¹¹¹Tamtéž, s. 172.

¹¹²OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru*, s. 298-299.

¹¹³WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 173.

¹¹⁴OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru*, s. 294.

¹¹⁵JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 261.

Vztah s Josephem Joachimem

Robertovy skladby pro housle byly inspirovány přátelstvím, které Schumann navázal o jednadvacet let mladším virtuosem Josephem Joachimem. Poprvé se s ním setkal v roce 1843.¹¹⁶

Schumannovo přátelství s Joachimem utužilo společné provedení Beethovena houslového koncertu na hudebním festivalu v Düsseldorfu v květnu 1853.¹¹⁷ Na podzim roku 1853 napsal Robert pro Joachima houslový koncert. Byla to úplně poslední Robertova dokončená skladba před duševním zhroucením. Po jeho smrti vyšlo sice několik Robertových rukopisných děl, ale Clara a její nejdůvěryhodnější přátelé, Joachim i Brahms, se rozhodli houslový koncert nepublikovat.¹¹⁸

Koncert pro housle je tragickým dokumentem zoufalého boje Schumanna proti neúprosnému osudu. Podle deníku zahájil Robert kompozici koncertu 21. září 1853 a celou partituru dokončil 3. října 1853.¹¹⁹ Koncert byl poprvé vydán až v roce 1937. Světová premiéra se konala 26. listopadu 1937 v Berlíně s houslistou Georgem Kulenkampffem¹²⁰. Berlínskou filharmonii vedl Karl Böhm.¹²¹

¹¹⁶JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 270.

¹¹⁷Tamtéž, s. 271.

¹¹⁸GAL, Hans. *Schumann orchestral music*, s. 59.

¹¹⁹Tamtéž, s. 60.

¹²⁰Alwin Georg Kulenkampff-Post (23. ledna 1898 Brémy – †4. října 1948 Schaffhausen) byl německý houslista. Jeden z nejpopulárnějších německých koncertních houslistů 30. a 40. let a byl považován za jednoho z nejlepších houslistů 20. století. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Kulenkampff

¹²¹RIEDEL, Christian Rudolf. *Schumann, Konzert für Violine d-moll WoO 1 und Orchester: Vorwort*[online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2009 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/AKJjf>

Příchod Johanna Brahmsa

Obrázek 5 J. Brahms – 1953 portrét vznikl u Schumannových francouzským malířem Lauresem

30. září 1853¹²² v poledne zvonil u Schumannů zvonek. Přišla otevřít dcera Marie a hleděla na mladého, blondatého muže s dlouhými vlasy. Představil se jako Johannes Brahms a dotazoval se na pana Schumanna. Bohužel Robert s Clarou nebyli doma. Vždy před obědem chodili na pravidelné procházky.

Marie proto pozvala Brahmsa na další den. Když se Schumannovi vrátili z procházky, Marie informovala Schumanna o návštěvě.¹²³

Johannes Brahms následující den přišel a představil se Robertovi svými zkomponovanými skladbami – *Sonátou C dur*, *Sonátou f moll* a *Scherzem E dur*. Brahms hrál Schumannovi nejprve sám. Po chvilce však Robert řekl, že musí jít pro manželku Claru, aby si takového génia poslechla. Po dlouhém Brahmsově hraní Robert vstal a poplácal Brahmsa po rameni: „Ty a já si rozumíme.“¹²⁴

Hned týden po jejich setkání Schumann přemýšlel, že by něco o Brahmsovi napsal. 13. října 1853 píše Joachimovi: „...Věřím, že Johannes je dalším Janem Křtitelem,

¹²²PLANTINGA, Leon. *Schumann as critic*, s. 268.

¹²³SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms: a biography*. New York: Alfred A. Knopf: Distributed by Random House, Inc.: Alfred A. Knopf: Distributed by Random House, 1997, s. 75.

¹²⁴Tamtéž, s. 77.

*jehož zjevení budou po staletí všichni obdivovat. Ovšem, pouze jen ostatní apoštolové pochopí jeho poselství...*¹²⁵

Johannes Brahms se narodil 7. května 1833 v Hamburku. Jeho otec byl kontrabasista a jeho matka švadlena¹²⁶. Brahms své dětství strávil v chudobě a projevoval velký zájem o hudbu. V roce 1845 se stal jeho učitelem klavíru Eduard Marxsen¹²⁷ a dával Brahmsovi i hodiny hudební teorie a skladby.

Mladý Brahms se živil hrou na klavír v přístavních hospůdkách. V roce 1850 se setkal s maďarským houslistou Ede Remenyim¹²⁸, který ho seznámil s maďarskou folklórní hudbou. O dva roky později se společně vydali na první koncertní turné, kde se Brahms v květnu 1853 setkal s Josephem Joachimem¹²⁹. Joachim byl z Brahmsa nadšený a napsal okamžitě dopis R. Schumannovi.¹³⁰

Článek *Nové cesty*

Na začátku listopadu 1853 píše Robert Johannesovu otcí: *„Vážený pane, váš syn Johannes se nám velmi líbí a jeho hudební genialita nám dala několik nejúžasnějších hodin. Abych mu pomohl se proslavit v hudebním světě, veřejně jsem o něm vyjádřil svůj názor. ...Můžete se s plnou důvěrou těšit na budoucnost Vašeho syna. S pozdravem R. SCHUMANN.*“¹³¹

28. říjen 1853 se Brahmsovi zapsal pevně do historie. Po téměř desetileté odmlce se totiž Robert Schumann vrací k napsání nového článku s názvem *Nové cesty*. V něm Schumann oznamuje příchod nového génia a následovníka Beethovena,

¹²⁵SCHUMANN, Clara. *Letters of Clara Schumann and Johannes Brahms, 1853-1896*. II. New York: Vienna House, 1973, s. 282. ISBN 9780844300542.

¹²⁶Byla o 17 let starší než její manžel.

¹²⁷Marxsen osobně znal Beethovena i Schuberta, obdivoval díla Mozarta i Haydna a byl oddaný hudbě J. S. Bacha. Marxsen vedl Brahmsa k tradici těchto skladatelů a chtěl, aby Brahms vlastní skladby skládal v podobném duchu. IN SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 29.

¹²⁸Ede Reményi (*17. ledna 1828 Miskolc, Rakousko-Uhersko - †15. května 1898 San Francisco) byl maďarský houslista a skladatel. Datum jeho narození je sporné a různě uváděno v letech 1828-1830. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Ede_Reményi

¹²⁹Joseph Joachim (*28. června 1831 Kittsee – †15. srpna 1907 Berlín) byl maďarský houslista, dirigent, hudební skladatel a pedagog. Je považován za jednoho z nejvýznamnějších houslistů 19. století. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Joseph_Joachim

¹³⁰SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 49.

¹³¹SCHUMANN, Clara. *Letters of Clara Schumann and Johannes Brahms, 1853-1896*. I. New York: Vienna House, 1973, s. 1. ISBN 0844300543.

kterým je právě Johannes Brahms.¹³² V článku rovněž Schumann vyzývá Brahmse, aby se věnoval hlavně orchestrální hudbě, psal symfonie a koncerty.¹³³

Článek vzbudil i jistý rozruch. Mezi stovkami předních evropských hudebníků, kteří tento článek četli, byl také Hans von Bülow.¹³⁴ Ten napsal Lisztovi: „Ani v nejmenším mi to neztěžuje spánek.“¹³⁵

Rozvíjení talentu

Brahms pracoval během svého měsíčního pobytu u Schumannových na revizi své první, třetí a páté věty *Sonáty f moll*, aby je přidal, k již dvěma složeným větám. Tato sonáta, později publikována jako op. 5, se stala korunou Brahmsovy rané tvorby. Bylo to rovněž první Brahmsovo dílo, které vznikalo pod přímým vlivem Roberta Schumanna.¹³⁶

Brahmsův talent se během pobytu u Schumannových intenzivně rozvíjel. Začal cvičit s Clarou na klavír a Clara ho nazývala „Robertovým Johannesem“.¹³⁷ U Schumannů vznikla také společná sonáta, tentokrát houslová. Robert přišel s nápadem, že by dílo věnoval svému příteli Joachimovi. Do kompozice zapojil i své dva žáky – Johanna Brahse a Alberta Dietricha. Robert přidělil Dietrichovi napsání první věty. Druhou větu a finále složil Schumann. Scherzo svěřil Brahsovi.¹³⁸

Sonatensatz (Scherzo)
für Violine und Pianoforte
Joseph Joachim gewidmet

Johannes Brahms
(Düsseldorf, Okt. 1853. Veröffentlicht 1906)

Notová ukázka 2 Brahms 3. věta Sonaty F-A-E.

¹³²SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 84.

¹³³Tamtéž, s. 85.

¹³⁴Hans Guido von Bülow (*8. ledna 1830 Drážďany – †12. února 1894 Káhira) byl německý dirigent, klavírista a hudební skladatel období romantismu. IN https://cs.wikipedia.org/wiki/Hans_von_Bülow

¹³⁵SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 86.

¹³⁶Tamtéž, s. 80.

¹³⁷Tamtéž, s. 80.

¹³⁸KOBIN, Otto. *Schumann, Dietrich, Brahms Sonata F-A-E: Preface* [online]. Magdeburg: Heinrichshofen's Verlag, 1935 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/2KJdH>

R. Schumann našel inspiraci v Joachimově mottu: „*Frei Aber Einsam*“¹³⁹, což je i samotný název houslové sonáty. *Sonata FAE* byla na začátku listopadu 1853 premiérována v Düsseldorfu Joachimem a Clarou. Tímto Joachimovým mottem se později Brahms inspiroval a používal ho občas i ve svých dílech.

Doporučení vydavateli Breitkopf & Härtel

Schumann spolupracoval s vydavatelstvím Breitkopf & Härtel a doporučil Brahmsovi osobní návštěvu vydavatele. Joachimovi píše: „*Musí jet do Lipska, aby vydavatele přesvědčil o kvalitě svých skladeb.*“ Do Lipska Brahms přijel 17. listopadu 1853. Heinrich von Sahr¹⁴⁰ představil Brahmsa vydavateli Dr. Härtelovi a předním lipským hudebníkům, mezi nimiž byl i otec Clary Schumannové Friedrich Wieck, Ignaz Moscheles či koncertní mistr Gewandhausu Ferdinand David.

Poté, co si Härtel poslechl Brahmsův koncert, souhlasil se zaplacením padesáti zlatých za jeho *Sonátu C dur* (věnovanou Joachimovi) a *Sonátu f moll* (věnovanou Claře Schumannové). Dále vydal *Šest písní* (věnované Bettině von Arnim) a rovněž *Scherzo E dur*.¹⁴¹ Tato díla vyšla tiskem koncem roku 1853.

Na konci roku 1853 poslal Brahms Schumannovi kopie svých vydaných skladeb s poetickou poznámkou: „*Tímto si vám dovoluji poslat vaše první nevlastní děti, které vám dluží své občanství světa.*“¹⁴²

Další setkání s Brahmssem bylo v Hannoveru, kam přijeli na konci ledna 1855 Robert s Clarou. Čekal je tam koncert, který zahrnoval Schumannovu revidovanou *Čtvrtou symfonii*, op. 120, *Fantazii pro housle a orchestr* se sólistou Joachimem a Beethovenův *Klavírní koncert č. 5* v podání Clary.

¹³⁹Svobodný, ale osamělý.

¹⁴⁰Heinrich von Sahr (*2. listopadu 1829 Drážďany - †6. prosince 1898 Mnichov) byl německý skladatel. IN https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_von_Sahr

¹⁴¹SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 89.

¹⁴²Tamtéž, s. 94.

Vyvrcholení Schumannových psychických problémů a pobyt v sanatoriu v Endenichu

Robert si byl vědom svého psychického stavu, který se neustále horšil. Prosil rodinu o pomoc. Clara vyvinula veškeré úsilí, aby zahнала Robertovy přízraky a bludy, které ho pronásledovaly. Ovšem neúspěšně.

Po čtrnácti dnech usilovného boje se odhodlal k zoufalému kroku. Na masopustní pondělí 27. února 1854 přijel na návštěvu lékař i Robertův přítel a žák Dietrich.¹⁴³ Clara požádala dceru Marii, aby na Schumanna dávala pozor, zatímco se bude radit s lékařem.

Marie při kontrole otevřela dveře a našla svého otce stojícího v dlouhém županu uprostřed místnosti. Byl smrtelně bledý. Poté, co odešla, Robert utekl. Claře zanechal vzkaz: „*Drahá Claro, hodím svůj snubní prsten do Rýna, udělej to samé s tvým, a pak budou dva prsteny sjednoceny.*“¹⁴⁴

Právě probíhal karneval, ulice byly plné kostýmů a hudby. Robert tak nevzbuzoval pozornost. Přišel na most a skočil do řeky. Dva rybáři ho viděli a vydali se za ním. Chtěli ho zachránit, ale když ho vytáhli, údajně se pokusil skočit do řeky znovu. Po této události byl Robert 4. března 1854 převezen do soukromého sanatoria Dr. Richarze v Endenichu, poblíž Bonnu.¹⁴⁵

Vztah Clary s Brahmem a podpora Joachima

Dietrich poslal okamžitě zprávu o Schumannově stavu svým přátelům Brahmovi a Joachimovi. Brahms spěchal do Düsseldorfu za Clarou. Přijel 3. března 1854. Joachim dorazil o pár dní později. Johannes nabídl Claře, že jí bude utěšovat hudbou. Zůstane s ní tak dlouho, dokud se nenarodí její dítě a dokud se neobjeví opět její uzdravený manžel.¹⁴⁶

Clara toužila po cestování. Potřebovala hrát. Klavír byl její útěchou a radostí. Cestovala od města k městu se služebnou nebo společníci a koncertovala.

¹⁴³WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 185.

¹⁴⁴JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 279.

¹⁴⁵WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*, s. 185.

¹⁴⁶SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 107.

Z recitálů však nevydělala mnoho. Obstarat obživu a obléknout sedm dětí stálo hodně peněz.

Když Clara cestovala, Johannes hlídal děti a průběžně ji informoval o domácnosti.¹⁴⁷ Ve svém deníku zaznamenala: *„Často děkuji Bohu za tohoto přítele, který mi byl poslán, jako skutečná útěcha.“* Clara dokonce souhlasila i s Johannesovou prosbou, aby si v dopisech tykali. Tykání přijala jako známku hlubší důvěry. Ovšem s blízkým přítelem Joachimem si nikdy netykala.¹⁴⁸

Vztah mezi Clarou a Brahmssem se postupně utužoval, jak ukazují Brahmsovy dopisy. Po návštěvě Brahmsovy rodiny v Hamburku a turné po Evropě se Clara vrátila do Düsseldorfu, aby strávila Vánoce s Brahmssem i Joachimem. Ve svém deníku přiznala: *„Jen jsem toužila po Johannesovi, je mé srdce. Joachim je také drahý a věrný přítel, ale Johannes je pro mě víc.“*¹⁴⁹

Den před Vánocemi Joachim odcestoval do Endenichu, kde navštívil poprvé Roberta. Vrátil se do Düsseldorfu s povzbudivými zprávami a dopisem pro Brahmse. Brahms na Robertův vřelý dopis odpověděl:

„Celý večer s námi Joachim o vás mluvil a vaše žena tiše plakala. Všichni jsme byli naplněni radostnou nadějí, že vás brzy uvidíme.“ A dodal: *„Už jsem si tak zvykl na Clařinu povznášející přítomnost. Strávil jsem s ní nádherné léto a začal jsem ji tolik obdivovat a milovat, že mi všechno ostatní připadalo prázdné. Už jsem se nemohl dočkat, až ji opět uvidím.... Vaše laskavá manželka také potěšila mé srdce tím, že mě oslovuje tímto krásným a intimním zájmenem „ty“.“*¹⁵⁰ Je možné, že byl v tomto dopise Johannes upřímnější, než by měl být.

V Endenichu byl Robert Schumann klidný. Hrál na klavír a psal dopisy rodině i přátelům. Po prosincovém Brahmsově dopise Schumann dobře věděl, co se v jeho domě děje. Z Johannesova dopisu Robert vycítil, že Brahms jeho ženu miluje,

¹⁴⁷Tamtéž, s. 138.

¹⁴⁸Tamtéž, s. 132.

¹⁴⁹SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 133.

¹⁵⁰Tamtéž, s. 134.

a tušil, že Clara cítí totéž i k Johannesovi. Ovšem nenajdeme u Schumanna ani sebemenší náznak žárlivosti. Naopak je tam velká úcta a vděčnost.¹⁵¹

Brahmsovy návštěvy v Endenichu

27. listopadu 1854 píše Robert Brahmovi: „*Jak moc vás toužím vidět, drahý příteli, a poslouchat vaše krásné Variace. ...Děkuji také, drahý Johannesi, za veškerou péči o moji Claru a děti. Neustále mi o vás píše...*“¹⁵²

Brahms se s radostí vydal 11. ledna 1855 do Endenichu na první návštěvu za R. Schumannem. Poprvé téměř po roce seděl tváří v tvář muži, kterému vděčil za svou budoucí slávu a vydaná díla. Povídali si o dávných časech, zahráli si také pár čtyřručních skladeb a Brahms zahrál usměvavému Schumannovi své *Variace na téma R. Schumanna* op. 9 a Schumannovy *Balady* op. 10. Po několikahodinové návštěvě šli pěšky do Bonnu, aby Robert doprovodil Brahmse na vlak. Ten Claře poreferoval pozitivně o Robertově stavu, přestože sám věděl, že není dobrý.

Obrázek 6 C. Schumannová v roce 1854 a její portrét, který Brahms předal Schumannovi v Endenichu

V březnu 1855 Brahms opět navštívil Roberta v Endenichu. Schumann nevypadal dobře, ale opět přivítal Johanna s nadšením. Brahms předal Robertovi tento Clařin portrét. Schumann se na něj dlouho díval a jeho oči se naplnily slzami. Při této návštěvě Brahms podal Schumannovi také pero a papír a vyzval ho, aby napsal dopis Claře. Schumann bezmocně zíral na papír. Nakonec řekl, že je příliš rozrušený a pokusí se napsat dopis následující den.¹⁵³

Při společném vyprávění se Schumann zasmál nad radostnými příběhy svých dětí i nad Felixovým prvním zubem. Vzpomínal na staré časy a na cestování s Clarou.¹⁵⁴

¹⁵¹SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 134.

¹⁵²JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 293.

¹⁵³SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 135.

¹⁵⁴Tamtéž, s. 140.

V červnu 1856, v den Schumannových narozenin, přijel Brahms na poslední návštěvu do Endenichu. To už Robertův stav byl velmi vážný. Neustále měl v ruce atlas a vzpomínal jen na cestování.¹⁵⁵

Průběh Schumannova léčení v Endenichu

Ošetřujícími lékaři R. Schumanna byl Dr. Franz Richarz (1812–1872) a jeho asistent Dr. Eberhard Peters (1824–1879). Vedli podrobné lékařské zprávy o Robertovi po celou dobu jeho pobytu. Lékařské záznamy původně obsahovaly 22 stránek. Šest stránek bylo ztraceno během 2. světové války. Šlo o období 4. března až 5. dubna a 28. dubna až 6. září 1854.

Schumannův stav vykazoval určité výkyvy, ale od konce května 1854 do začátku ledna 1855 byl poměrně dobrý. Poté se jeho stav postupně zhoršoval. Diagnóza byla charakterizována jako akutní psychotický stav¹⁵⁶ s afektivním jednáním. Robert měl také poruchy řeči a v průběhu nemoci se začaly také projevovat příznaky demence.¹⁵⁷

Je zřejmé, že Schumannova duševní porucha se zhoršila i léčbou v Endenichu. Jeho ošetřující lékař Dr. Richarz totiž naprosto nepochopil podstatu Schumannovy nemoci. Spojoval duševní nemoci s hříšným chováním jedince. Nejenže se tedy nepokusil pochopit Schumannův temperament, ale ani nesouhlasil s dodáním klavíru, jako podpůrného prostředku Schumannovy léčby. Dr. Richarz se totiž domníval, že umění zhoršuje duševní stav. Roberta léčil studenými koupelemi, léky na bázi opia či projímadly. Několik pacientů reagovalo na toto necitlivé léčení hladovkami. Rovněž i Schumann mohl být mezi pacienty, kteří odmítli jíst.

Schumann si přál v roce 1855, kdy se jeho stav zlepšil, opustit sanatorium. Nebylo mu vyhověno a jeho stav se od té doby horšil. Na jaře roku 1856 agresivitu vystřídala rezignace. 16. a 17. dubna 1856 spálil Clařiny dopisy.¹⁵⁸ Po poslední

¹⁵⁵JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 333.

¹⁵⁶Akutní psychotický stav charakterizuje přítomnost halucinací (většinou sluchových, někdy také zrakových, čichových, chuťových nebo tělesných) a bludů, nejčastěji paranoidních – patří sem perzekuční bludy, megalomaničké, hypochondrické nebo například kverulantské (časté stížnosti). IN

<http://www.psychiatrickarehabilitace.cz/psychoticka-onemocneni/>

¹⁵⁷STEINBERG, Reinhard. *Robert Schumann in the psychiatric hospital at Endenich* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/NKJRK>

¹⁵⁸JENSEN, Eric Frederick. *Schumann*, s. 330–331.

červnové Brahmsově návštěvě byla Clara na turné v Anglii. Dostala z Endenichu telegram, který ji informoval, že Schumann je oslabený. Okamžitě se z turné vrátila. Do Düsseldorfu přijela 6. července již vědoma vážnosti Schumannova stavu. 14. července 1856 odcestovala do Endenichu, kde ji Dr. Richarz informoval, že Robertovi neslibuje ani rok života.

Clara Roberta od jeho odjezdu do sanatoria neviděla. Schumann si ji nepřál vidět a její návštěva nebyla ani doporučována lékaři. O devět dní později dostala Clara další telegram, který ji informoval o tom, že Robert umírá. Okamžitě odjela do Endenichu ho navštívit, ač jí to její přátelé i lékaři rozmlouvali.

Clara viděla Roberta 27. července 1856 večer a napsala: „*Usmál se na mě a s velkou námahou mě objal. Nikdy na to nezapomenu.*“ Trápení pokračovalo i další den, který s ním Clara strávila. Neustále trpěl křečemi končetin a jeho řeč byla často velmi prudká. „*Ach! Modlila jsem se k Bohu, aby ho vysvobodil, protože jsem ho tak milovala.*“

Robert byl velmi slabý a vychrtlý. Nic nejedl. Chtěl jíst pouze vývar a pít portské víno. „*Dnes jsem mu to dala a on to nadšeně přijal. Olízl mi dokonce víno z prstů.*“ píše Clara v deníku 29. července 1856 odpoledne. Ve čtyři hodiny odpoledne téhož dne Robert Schumann umírá. „*Stála jsem u mrtvoly svého drahého a milovaného manžela a byla v klidu. Díky Bohu, že byl konečně vysvobozen!*“.¹⁵⁹

„*Všechno, co se děje ve světě ovlivňuje mě, politiku, literaturu, lidi. Přemýšlím o všem svým způsobem a chci dělat radost hudbou. Proto je mnoho mých skladeb tak obtížné pochopit. Váží se převážně k historickým zájmům. Často významným, protože vše, co je v této době podivné, se mě zmocňuje a já to musím vyjádřit hudebně.*“ R. Schumann.¹⁶⁰

Obrázek 7 R. Schumann – poslední portrét, 1853 – malovaný francouzským malířem Lauresem

¹⁵⁹JENSEN, Eric. *Schumann*, s. 333-334.

¹⁶⁰SCHUMANN, Clara. *Robert Schumann, Jugendbriefe*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1885, s. 282.

2. KAPITOLA – VLIV NA JOHANNESA BRAHMSE

V dopise Josephu Joachimovi v říjnu 1853 popisuje Brahms svůj obdiv k Robertu Schumannovi: „Co vám o Schumannovi napíšu, je „hosana“ nad jeho genialitou a povahou. Lidé se opět dopouštějí velkého hříchu, když neuznají tak dobrého člověka a božského umělce, a tak málo ho ctí. I já sám jsem se dopustil tohoto hříchu. Teprve po odchodu z Hamburku jsem se naučil znát a ctít Schumannovu práci.“¹⁶¹

Schumann nejen doporučil Brahmse lipskému vydavatelství, ale především v článku *Nové cesty* o něm píše jako o následovníkovi Beethovena. R. Schumann usiloval také o to, aby se Brahms představil hudebnímu publiku v Lipsku. Jeho koncertní výkon ale příliš nenadchl a Schumannův názor na Brahmse pokládali mnozí za nadhodnocující.

Během první návštěvy v Düsseldorfu získával mladý Brahms nepřetržitě informace a rady od zkušeného Schumanna, který se stal i jeho přítelem. Proto odchod Schumanna do sanatoria znamenal pro Brahmse velkou ztrátu. Měl ovšem možnost studovat v Schumannově rozsáhlé knihovně, ve které našel veškerou dostupnou hudební literaturu a rovněž inspiraci pro svá díla.

Ačkoli zralý Brahms býval označován jako konzervativní, jeho raná díla byla uznávána především pro svou originalitu a tvůrčí svobodu. To bezpochybně můžeme přičíst vlivu Roberta Schumanna.

„Pro mě je Schumannova paměť svatá. Sotva budu někdy ještě milovat lepšího člověka“ napsal roky po Schumannově smrti. Brahms často nacházel v Schumannových dílech inspiraci, a to nejen v jeho prvním tvůrčím období. V jednom ze svých dopisů ze 70. let Brahms dokonce uznal, že Schumann „vydržel jako můj ideál.“¹⁶²

¹⁶¹STYRA, Avins. *Johannes Brahms: Life and Letters*. Oxford: Oxford UP, 1997, s. 21.

¹⁶²Tamtéž.

Variace na téma R. Schumanna, op. 9

Brahms viděl Robertovy psychické problémy i utrpení jeho manželky Clary. Zvláště velkou ranou pro Brahmse byl Robertův pokus o sebevraždu a jeho umístění v sanatoriu. Brahmsovou odpovědí na tuto událost bylo napsání *Variací na téma Roberta Schumanna*, op. 9. Na jaře 1854 se Brahms inspiroval Schumannovým klavírním dílem *Bunte Blätter*, op. 99, částí *Albumblätter*¹⁶³.

Brahms předal Cláře tyto *Variace* 15. června 1854, hned po narození jejího a Robertova syna Felixe. Na Brahmsovy *Variace*, napsané během Schumannovy nemoci, Clara zareagovala ve svém deníku: „Brahms se mě snažil uklidnit, složil *variace na toto úžasně upřímné téma*. Tím mě hluboce dojal a dopomohl mi překlenout to těžké období.“¹⁶⁴

Notová ukázka 4 . Schumann, op. 99, Albumblätter – téma, takt 1-8

VARIATIONEN
über ein Thema von Robert Schumann

JOHANNES BRAHMS.
Op. 9.

Ziemlich langsam.

Thema.

Notová ukázka 3 R. Schuman op. 99, Albumblätter – hlavní téma – takt 1-8

¹⁶³V roce 1853 napsala na stejné téma *Variace*, op. 20 i Clara. Téhož roku je věnovala Robertovi k narozeninám.

¹⁶⁴MUSGRAVE, Michael. *The music of Brahms*, s. 29.

Brahms poslal dílo Schumannovi do Endenichu a Roberta obzvláště potěšila variace č. 9, kde Brahms použil téměř doslovně Schumannův originál z *Albumblätter*, op. 99. Najdeme zde pouze pár drobných harmonických změn a zkrácení o 15 taktů.

Notová ukázka 5 R. Schumann, op. 99 - II.
část, takt 1-2

Notová ukázka 6 J. Brahms, op. 9 -
Var. 9

V srpnu 1854 přidal Brahms do díla ještě další dvě variace, a to č. 10 a 11. Ty jsou inspirovány šestým Schumannovým *Impromptus* op. 5. V *Impromptus* totiž Schumann citoval Clařino téma z jejího díla *Romance variée*, op. 3¹⁶⁵, které mu tehdy věnovala. Brahms se svěřil svému příteli Joachimovi, že v těchto přidaných variacích promlouvá i Clara.

¹⁶⁵Variace byly složeny v letech 1830-31. Tedy v době, kdy Schumann bydlel u Wiecka v Lipsku.

V posledních čtyřech taktech variace č. 10 cituje Brahms téma Clary. Jak vidíme na ukázce níže. Téma C. Schumannové se objevuje v prvním řádku v osminových a šestnáctinových notových hodnotách.

Notová ukázka 7 J. Brahms, op. 9 - Var. 11, téma Clary Schumannové na prvním řádku v osminových a šestnáctinových hodnotách

Notová ukázka 8 R. Schumann, op. 5, úvodní téma C. Schumannové

Variace na Schumannovo téma, op. 23

Notová ukázka 9 Brahms, op. 23 – úvodní téma R. Schumanna

Brahmsovo první čtyřruční dílo *Variace na Téma Roberta Schumanna*, op. 23 bylo složeno v listopadu roce 1861 k počtě milovaného přítele a mentora R. Schumanna. Tématem byla Schumannova poslední hudební myšlenka, kterou Robert zapsal 17. února 1854.

Clara ve svém deníku poznamenala: „V pátek večer 17. února, když jsem byla v posteli, Robert vstal a zapsal téma, které mu zpívali údajně andělé...“.¹⁶⁶ Robert byl přesvědčen, že duch Schuberta a Mendelssohna mu toto téma zazpíval a chtěl na ně složit variace. Před pokusem o sebevraždu měl hotové čtyři variace.¹⁶⁷ Brahms se později rozhodl převzít Schumannovu melodii a zkomponoval na ni 10 variací. *Variace* věnoval Schumannově dceři Julii.¹⁶⁸

Brahms zpracoval téma zcela volně, s výjimkou první variace, která představuje doslovné zpracování Schumannova tématu. Tonalita i metrum se v díle často mění. První čtyři Brahmsovy variace jsou věrně komponovány ve stylu R. Schumanna. V páté variaci Brahms od Schumannova stylu pomalu odstupuje.¹⁶⁹ Čtvrtá variace byla nazývána „obrazem šílenství“, neboť přímo naráží na Schumannův nešťastný osud.

¹⁶⁶MUSGRAVE, Michael. *The music of Brahms*, s. 58.

¹⁶⁷HÖFT, Brigitte. *Variations on a theme by R Schumann, Op 9* [online]. Breitkopf & Härtel, 1983 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/GKJ3i>

¹⁶⁸Tamtéž.

¹⁶⁹FULLER-MAITLAND, J. A. *Brahms*. Port Washington, N.Y.: Kennikat Press, 1972, s. 92.

V poslední desáté variaci, smuteční pochod, najdeme citaci hlavního tématu druhé věty Schumannova houslového koncertu.¹⁷⁰

Notová ukázka 10 R. Schumann – houslový koncert – téma druhé věty – vstup sólo housle

Notová ukázka 11 J. Brahms, op. 23 - variace č. 10 – takt 17-19

Německé Requiem, op. 45

Událost, která ovlivnila vznik *Německého Requiem*, byla smrt Brahmsovy matky v únoru 1865. Je také možné, že se touto myšlenkou Brahms zabýval již po smrti svého milovaného mentora R. Schumanna. Brahms byl vedený rodinou k luteránské církvi. Texty *Německého Requiem* zkomponoval sám z překladu Lutherovy bible. Dílo se skládá ze sedmi jednotlivých vět.

¹⁷⁰Houslový koncert byl posledním dokončeným dílem R. Schumanna.

Johannes Brahms Ein deutsches Requiem

Inhalt

	Seite
1. Ziemlich langsam und mit Ausdruck	
Chor. Selig sind, die da Leid tragen	3
2. Langsam, marschmäßig – Allegro non troppo	
Chor. Denn alles Fleisch es ist wie Gras	21

Obrázek 8 J. Brahms Německé Requiem, op. 45 - obsah

Je zajímavé, že Brahms používal většinou italská tempová označení na rozdíl od Schumanna, který naopak většinou uváděl německá. *Německé Requiem* však obsahuje tempová označení i v německém jazyce.

Robert Schumann složil v roce 1849 *Requiem pro Mignon*. Dílo bylo inspirované Goethovým románem¹⁷¹ a neobsahovalo typicky latinský římskokatolický text zádušní mše. Schumannovo *Requiem pro Mignon* Brahms provedl, jak ukazují vzájemné dopisy s Clarou, 15. listopadu 1863.¹⁷²

Další dopisy prozrazují, že Schumann měl ve své knihovně připravenou složku s nápisem *Německé Requiem*. Dílo však nikdy nezapočal. Začátkem dubna 1865¹⁷³ ovšem Clara napsala Brahmsovi, že i Schumann se chtěl o *Requiem* pokoušet a chtěl mu dát stejný název.

Můžeme se pouze domnívat, že Schumann mohl Brahmsovi o svém plánu vyprávět, nebo že Brahms složku v Robertově knihovně našel. Obě varianty jsou možné, avšak dodnes nepotvrzené.

Další odkaz na R. Schumanna najdeme hned ve druhé větě. Téma druhé věty použil Brahms ze své nedokončené symfonie¹⁷⁴, kterou komponoval během Schumannova pobytu v sanatoriu.

¹⁷¹Goethův román – *Viléma Meistera léta učednická*.

¹⁷²SCHUMANN, Clara. *Letters of Clara Schumann and Johannes Brahms, 1853-1896*, s. 160.

¹⁷³Tamtéž, s. 505.

¹⁷⁴První větu Brahms použil ve svém *Klavírním koncertu č. 1*, op. 15.

Hlavní inspirací byla Schumannova píseň *Anfangs wollt 'ich fast verzagen* z jeho písňového cyklu *Liederkreis*, op. 24.¹⁷⁵

Nº 8.

An - fangs wollt' ich
fast ver - za - gen, und ich glaubt', ich trüg' es nie, und ich hab' es

Notová ukázka 12 R. Schumann, op. 24 - *Anfangs wollt 'ich fast verzagen*

Denn al - les Fleisch es ist wie Gras und al - le Herr - lich - keit des
Denn al - les Fleisch es ist wie Gras und al - le Herr - lich - keit des
Denn al - les Fleisch es ist wie Gras und al - le Herr - lich - keit des

Notová ukázka 13 J. Brahms *Německé Requiem*, op. 45-2. věta, vstup sboru – takt 22-29

Před přípravou dalšího uvedení díla, a to na festivalu R. Schumanna v Bonnu v roce 1873, se snažil Brahms ze všech sil, aby *Německé Requiem* provedl sám. Řediteli festivalu a svému příteli Josephu Joachimovi zdůraznil, že by měl vědět „jak je *Německé Requiem* úzce spjato se Schumannem a že se má zpívat pro něj.“¹⁷⁶

¹⁷⁵BOLÍN, Norbert. *J. Brahms Ein deutsches Requiem* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/1KJax>

¹⁷⁶BOLÍN, Norbert. *J. Brahms Ein deutsches Requiem* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/1KJax>

Píseň Mondnacht

Inspiraci pro napsání písně našel Brahms při prvním pobytu u Schumanna v jeho písňovém cyklu *Leiderkreis*, op. 39. Brahms používá Schumannovu úpravu textu a zachovává dokonce i Schumannovo 3/8 metrum.¹⁷⁷ Píseň *Mondnacht* začal Brahms komponovat ke konci roku 1854. Byla vydána samostatně v roce 1855, bez opusového čísla.

10

Mondnacht.

Nº 5.
Zart, heimlich.

ritard.

Es

war, als hätt' der Him - mel die Er - de still ge - küßt,

Notová ukázka 14 R. Schumann, op. 39, *Mondnacht*

Mondnacht

Eichendorff

Johannes Brahms
(Veröffentlicht 1854)

Andante
Träumerisch

Singstimme

Pianoforte

1. Es

1. war, als hätt' der Him - mel die Er - de still ge - küßt, daß

2. Luft ging durch die Fel - der, die Äh - ren wog - ten sacht, es

Notová ukázka 15 J. Brahms *Mondnacht*

¹⁷⁷MUSGRAVE, Michael. *The music of Brahms*, s. 13.

Osm klavírních kusů, op. 76

Vliv R. Schumanna na Brahmovu tvorbu najdeme i v *Osmi klavírních kusech*, op. 76. Dílo bylo napsáno v letech 1871 až 1878. Obsahuje čtyři *Intermezzi* a čtyři *Capriccia*. Brahms v těchto dílech na chvíli opustil svou tradiční rozsáhlou formu a přiblížil se téměř ke stylu a formě Schumanna.¹⁷⁸

V díle najdeme prudké agogické změny typické pro Schumanna nad tradiční brahmsovskou, pečlivě propracovanou a širokou strukturou. Odlišnost díla od jiných Brahmových děl spočívá právě v dané směsi výrazové svobody a klavírního stylu psaní.

Jedním z příkladů je *Intermezzo* B dur, č. 4, kde Brahms čerpá z R. Schumanna nejen v malé formě, ale především v synkopickém rytmu, typickém pro Schumanna.

4. Intermezzo

Notová ukázka 16 J. Brahms, op. 78 - Intermezzo č. 4

¹⁷⁸GEIRINGER, Karl. *Brahms, his life and work*. New York: Da Capo Press: Da Capo Press, 1982, s. 219

Symfonie č. 3, op. 90

V roce 1854, rok po prvním setkání s Johannesem, napsal Schumann svému příteli Joachimovi: „Kde je Johannes? Není ještě připraven nechat znít bubny a trubky? Vždy by měl mít na paměti začátek Beethovenových symfonií. Měl by se pokusit něco podobného složit.“¹⁷⁹

Vrcholným obdobím J. Brahmse byla léta mezi 1883-1896, kdy zkomponoval své poslední symfonie. V Brahmově *Třetí symfonii*, op. 90 najdeme odkaz na Schumannovu *Symfonii* č. 3, op. 97.¹⁸⁰

Brahmsův pobyt v Porýní vyvolal zřejmě vzpomínky na jeho dávná léta u Schumannů v Düsseldorfu. Téma, které tvoří základ Brahmsovy první věty, je totiž i hlavní téma Schumannovy *Rýnské symfonie*. Ovšem u Schumanna je úvod slavnostní a v tónině Es dur. Naopak u Brahmse téma začíná výbušně a konfliktně mezi F dur a f moll.

Notová ukázka 17 R. Schumann Symfonie č. 3, op. 97 - úvodní téma

Notová ukázka 18 J. Brahms Symfonie č. 3, op. 90 - úvodní téma

¹⁷⁹HOWARD, Orrin. *Symphony No. 1 in C minor, Op. 68* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/aKJdc>

¹⁸⁰MACDONALD, Malcolm. *Brahms*. New York: Schirmer Books, 1990, s. 304.

Brahmsovy klavírní koncerty

Brahmsovy klavírní koncerty patří k pilířům romantického klavírního repertoáru. Brahmsův přístup k oběma koncertům byl spíše symfonický. Ve srovnání s jinými velkými klavírními koncerty jsou Brahmsovy nejrozsáhlejší a pro sólisty mimořádně náročné.

Prvním koncertem Brahms zahájil svoji orchestrální dráhu. Výsledkem této práce byl v roce 1858 naprosto originální klavírní koncert, který si ovšem ve své době dlouho hledal posluchače. Brahms si byl toho vědom. Věděl také, že se na jeho díle podepsala nezkušenost. Přísahal si, že už nesloží nic tak velkého a ambiciózního, pokud nebude sám vědět, že je opravdu připraven. To potvrzuje fakt, neboť další orchestrální dílo dokončil až za osmnáct let. Byla to *Symfonie č. 1*, op. 68.

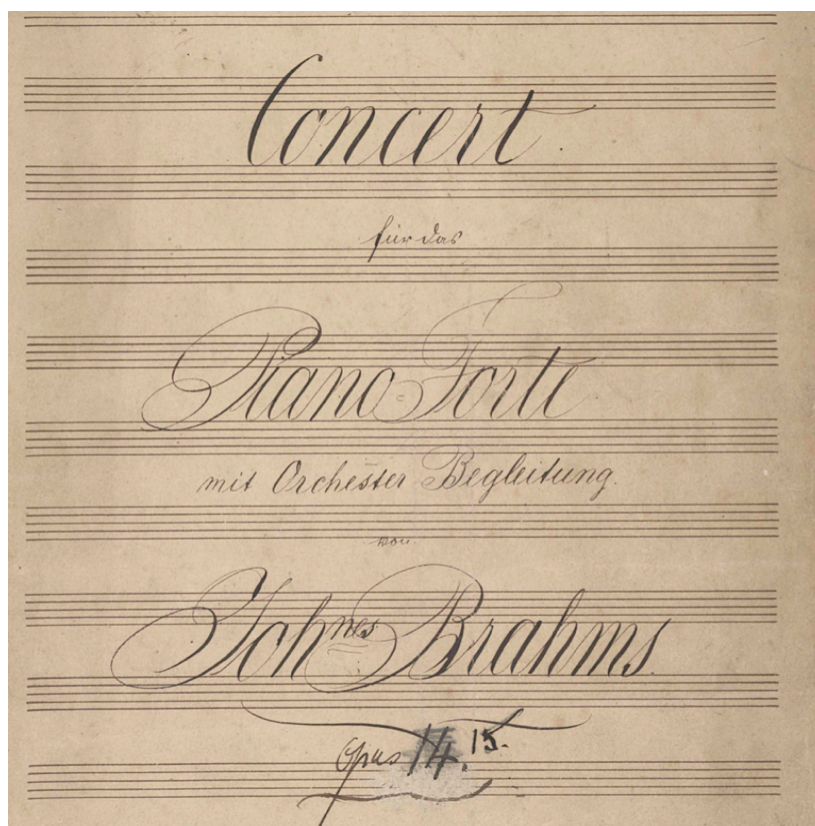
Pokud bychom vybírali mezi skladbami, díky kterým získal Brahms pozornost již během života, patřil by mezi ně *Klavírní koncert č. 2 B dur*, op. 83. *Druhý klavírní koncert* dokončil v roce 1881. Tehdy byl Brahms na vrcholu zralosti. *Klavírní koncert č. 2* věnoval Brahms svému prvnímu učiteli Eduardu Marxsenovi.

Klavírní koncert č. 1, op. 15

Počátkem února 1855 napsal Brahms Claře, že se mu „zdálo o symfonii jako o klavírním koncertu a sólista i publikum bylo zcela okouzleno.“ Brahms začal komponovat v roce 1854 sonátu d moll pro dva klavíry. Bylo to krátce poté, co se poprvé setkal se Schumannem.

V době, kdy začal psát finále sonáty, uvažoval o větším díle. Ani v tomto okamžiku však ještě nesměřoval ke klavírnímu koncertu. Sonátu překomponoval na velkou symfonii, aby se pokusil naplnit nedávné Schumannovo proroctví. Symfonii ovšem brzy zavrhl a začal přemýšlet o klavírním koncertu.¹⁸¹ Na svém prvním koncertě pracoval Brahms od roku 1856 do roku 1858. Z původně zamýšlené sonáty si ponechal pouze první větu.

Koncert byl poprvé uveden 22. ledna 1859 v Hannoveru. Hrál pětadvacetiletý Brahms a dirigoval J. Joachim. Publikum dílo přijalo velmi chladně. Několik dní po premiéře byl koncert uvedený v Gewandhausu, ovšem dílo zde nebylo přijato a ani pochopeno. Dokonce lipské publikum po odehrání koncertu „syčelo“.

Obrázek 9 J. Brahms, op. 15 - přední strana – rukopis

¹⁸¹WILSON, Conrad. *Notes on Brahms: 20 crucial works*. Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans Pub. Co., 2005, s. 12-14. ISBN 9780802829917.

Notová ukázka 19 J. Brahms, op. 15–1. věta - 1. housle – úvod

Úvodem Brahmsova klavírního koncertu je tragická melodie. Vstupní výhružný tympán, ostrý rytmus s trylky v prvních houslích a v sekci violoncell tak důraznými, že to vše zní jako poplašné zvony. Joachim tvrdil, že toto úvodní téma představuje Brahmsovu reakci na Schumannův pokus o sebevraždu skokem do Rýna.

První věta *Maestoso* je v sonátové formě, s dvojitou expozicí a je jednou z nejdelších vět v klavírní koncertní literatuře. Co je zajímavé, že vstup sólového klavíru v první větě není dramatický, jako její úvod, ale melancholický.

Notová ukázka 20 J. Brahms, op. 15–1. věta – vstup sólového klavíru – takt 91-95

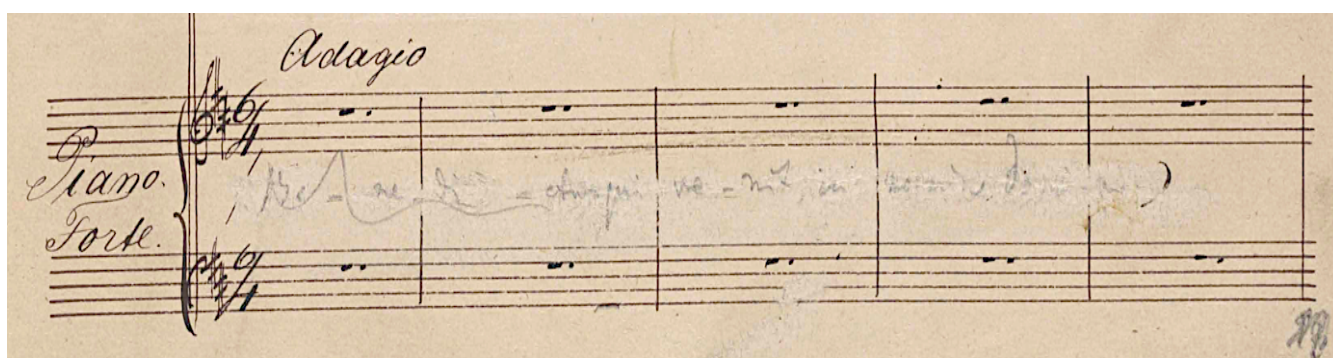
V první větě nenajdeme kadenci. Pouze určité sólové pasáže, jako například začátek druhého tématu v F dur, kdy hraje pouze klavír.

Notová ukázka 21 J. Brahms, op. 15 - vedlejší téma, takt 157–163

Druhá věta *Adagio* byla napsána v roce 1857 v kontrastní tónině D dur. Claře v téže roce Brahms napsal: „Maluji něžný portrét, kterým má být *Adagio*.“¹⁸². Když Clara druhou větu slyšela, poznamenala, že „celá věta je v církevním duchu.“

V této větě najdeme další přímou spojitost s R. Schumannem. Po Schumannově smrti začal totiž Brahms komponovat mši na Robertovu počest. Mši sice nedokončil, ale pro svůj klavírní koncert z ní použil část *Benedictus*. V rukopise klavírního partu této věty najdeme vybledlý nápis „*Benedictus qui venit in nomine Domini*“.

Notová ukázka 22 J. Brahms, op. 15–2. věta začátek – klavírní part, rukopis

Téma druhé věty je melancholické a je často nazýváno jako Requiem pro R. Schumanna. Formu má velkou třídlínou (A-B-Á) tentokrát již s kadencí a je po celou dobu v 6/4 taktu.

Notová ukázka 23 J. Brahms, op. 15–2. věta, téma - 1. housle

¹⁸²SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms*, s. 168

Rondo
Allegro non troppo

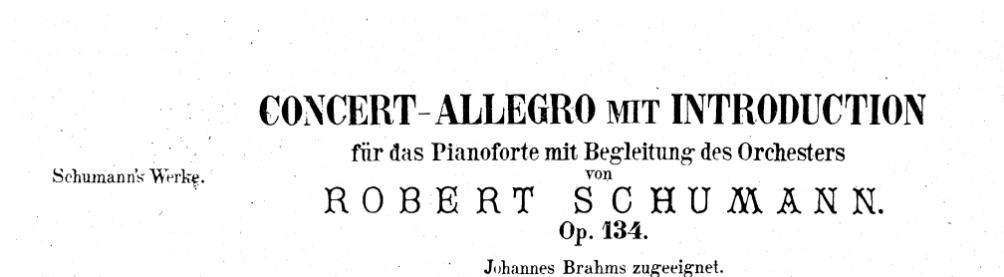
Obrázek 10 J. Brahms, op. 15. - 3. věta – hlavní téma

Třetí větu *Rondo* Brahms vrací do úvodní tóniny d moll. Poslední věta je ve formě *Rondo* A1 – B1 – A2 – B2 – Provedení (fugato) - A3 – kadence – B3 – Coda. Brahms čerpá hlavní téma z druhého tématu první věty.

Notová ukázka 24 J. Brahms, op. 15-1. věta, vedlejší téma

S dokončením třetí věty musela Brahmsovi pomoci i Clara Schumannová. Inspiraci Brahms hledal také u Beethovenova *Třetího klavírního koncertu* c moll, ale především v Schumannově posledním klavírním díle pro orchestr *Koncert – Allegro s introdukcí*, op. 134, které Schumann věnoval Brahmsovi.¹⁸³

Obrázek 11 R. Schumann, op. 134 - úvodní strana

¹⁸³BIRET, Idil. BRAHMS, J.: Piano Concerto No. 1 / SCHUMANN, R.: Introduction and Concerto Allegro [online]. [cit. 2021-4-29]. Dostupné z: <https://1url.cz/KKepQ>

V Brahmově třetí větě najdeme podobnosti ze Schumannova op. 134. Jako je stejná tónina d moll, techniky kompozice klavírního partu i instrumentaci orchestru. Rovněž Codu u obou děl končí v D dur.

Na ukázkách níže vidíme, jak Brahms čerpal od Schumanna v kompozičním stylu

134 Hrn. in B Solo.

pp
Viol. I.
Viol. II.
Br.
Vlc. arco
C. B. arco
pp
p dolce

Notová ukázka 25 J. Brahms, op. 15-3. věta takt 226-231

(319) 21

p dolce

Notová ukázka 26 R. Schumann, op. 134 takt 13-15 v písmenu F

Tyto dvě ukázky představují téměř doslovné převzetí klavírní stylizace od R. Schumanna, která připravuje v obou případech orchestrální mezihru – oktávy v levé ruce a v pravé šestnáctinové noty (u Schumanna pouze sestupné) s šestnáctinovými pomlčkami.

B

R. S. 18.

Notová ukázka 27 R. Schumann, op. 134, takty 94-97

Klav.

292

297 **E¹**

Fl.

Ob.

Klar. (B)

Fag.

Hr. 1. 2.

(D) 2.

Trpt. (D)

Pk.

Notová ukázka 28 J. Brahms, op. 15, 3. věta takt 292-301 - sólo klavír připravuje opět orchestrální mezihru. Podobnost se Schumannem najdeme v taktu 295-296

Na ukázkách vidíme, jak Brahms opět aktivně čerpá ze Schumannového klavírního partu.

Fl. Im Tempo.
 Clar.
 Hör.
 Tr.
 Br.
 P.
 R. S. 18.

Notová ukázka 29 R. Schumann, op. 134 - Coda

Tempo I.
 Fl.
 Hrn. in D.
 Viol. I.
 Viol. II.
 Br.
 Vlc.
 C.B.
 P.
 815

Notová ukázka 30 J. Brahms, op. 15 - Coda - takty 518-524

Klavírní koncert č. 2, op. 85

Konzert Nr.2

(B Dur)

für Klavier und Orchester

Seinem teuren Freunde und Lehrer Eduard Marxsen zugeeignet

Johannes Brahms, Op.85
(Veröffentlicht 1882)

Obrázek 12 J. Brahms, op. 83 - titulní strana

Po návratu z první návštěvy Itálie na jaře 1878 začal Brahms přemýšlet nad složením svého druhého klavírního koncertu. Dílo dokončil v létě roku 1881 a publikované bylo o rok později v roce 1882 vydavatelem Simrockem. Sám Brahms se o klavírním koncertu vyjádřil 28. října 1881 v dopise Herzogenbergerové¹⁸⁴: „*Musím vám říct, že jsem napsal jen malý Klavírní koncert, jen s malým Scherzem.*”

Charakter díla ukazuje na poměrně neobvyklou svobodu v Brahmsově díle. Tragická nálada prvního koncertu zmizela. K obvyklým třem koncertním větám přidal Brahms další větu (druhou) *Scherzo*. Nápad s přidáním *Scherza* přejal Brahms ze svého houslového koncertu. Tehdy se zařazením *Scherza* nepochodil u svého přítele Joachima, pro kterého houslový koncert skládal.

Po světové premiéře 9. listopadu 1881 v Budapešti, kterou hrál sám Brahms, napsal Max Schütz v deníku *Pester Lloyd*¹⁸⁵: „*Klavírní koncert B dur ... stojí ve vztahu ke svému předchůdci (d moll, op. 15) spíše jako Brahmsova druhá symfonie k jeho první. Je jasnější, transparentnější, srozumitelnější, také poněkud méně velkoryse pojatý než ten první, který se kvůli své objemné a komplikované struktuře nikdy opravdu nestal populární.*”¹⁸⁶

¹⁸⁴Elisabeth von Herzogenberg (*13. dubna 1847 Paříž - †7. ledna 1892 Sanremo) byla německá pianista, skladatelka, zpěvačka a filantropka. Udržovala v 80. a 90. letech 19. století blízký vztah s J. Brahmem. IN <https://1url.cz/tKJUx>

¹⁸⁵*Pester Lloyd* je německý online deník se zaměřením na Maďarsko a východní Evropu. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Pester_Lloyd

¹⁸⁶BEHR, Johannes. *Brahms, Konzert für Klavier und Orchester Nr. 2 op. 83: Vorwort* [online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2015 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/WKJd5>

Notová ukázka 31 J. Brahms op. 83 – 1. věta, hornové sólo in B, takty 1-6

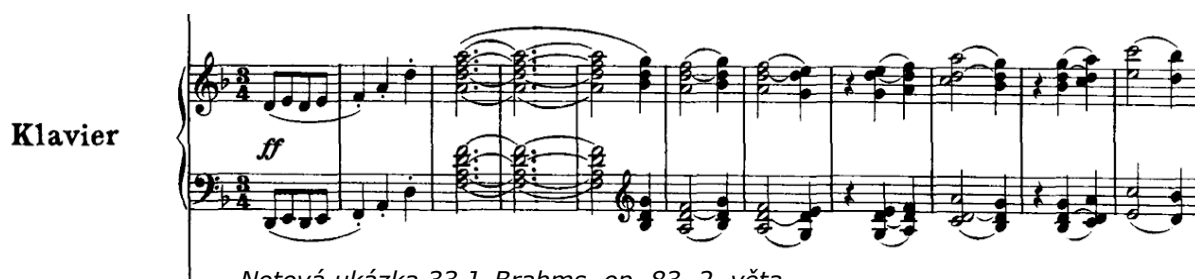
První věta *Allegro non troppo* je v klasické sonátové formě s dvojitou expozicí. Koncert otevírá vstup sólového lesního rohu. Následuje krátký dialog mezi sólistou a lesním rohem a vstup orchestru, který vede do kadence. Úvodní téma po kadenci zpracovává orchestr.

Notová ukázka 32 J. Brahms op. 83 - vedlejší téma

Vedlejší téma v tónině d moll je expresivní a melancholické. Původně Brahms zamýšlel v první větě využít i tempové změny, což bylo právě typické pro R. Schumanna. Ty ovšem později zavrhl údajně proto, že by věta ztrácela kontinuitu.¹⁸⁷

Druhou větu *Allegro appassionato* sám Brahms nazval „malé, ale opravdu malé Scherzo.“ Věta je složena v paralelní tónině d moll a ve velké třídílné formě. Zařazení *Scherza* do sólového koncertu bylo úplnou novinkou.

Notová ukázka 33 J. Brahms, op. 83, 2. věta – klavírní part

¹⁸⁷GEIRINGER, Karl. *Brahms, his life and work*, s. 258-259.

Ovšem nejedná se o žádnou veselou taneční větu. Věta je nejdramatičtější ze všech vět. V umístění *Scherza* jako druhé věty namísto věty třetí můžeme hledat inspiraci v Beethovenově 9. symfonii. V této větě můžeme rovněž najít spojitost s prvním klavírním koncertem, op. 15, který úzce souvisí s tragickým osudem R. Schumanna. Je dramatická a v tónině d moll.

Třetí větu *Andante* uvozuje violoncellové sólo s odkazem na Brahmovu píseň *Immer leise, wird mein Schlummer*, op. 105, kterou Brahms zkomponoval v roce 1886. V klavírním partu ji ovšem citovanou nenajdeme a klavír téma pouze varíruje. Věta je komponována v tónině B dur ve třídílné formě s codou.

Notová ukázka 34 J. Brahms, op. 83, 3. věta – sólo violoncello

Notová ukázka 35 J. Brahms, op. 105 – píseň *Immer leise wird mein Schlummer*

Promlouvá-li Robert Schumann druhou větou, v této třetí větě promlouvá zase Clara Schumannová. Inspiraci Brahms nenašel nejen ve své písni, ale i v pomalé větě *Klavírního koncertu* op. 7 Clary Schumannové. Clara složila pomalou větu pro sólové violoncello a klavír.

Jak vidíme na ukázce níže, hlavní téma hraje violoncello a klavír ho pouze harmonicky doplňuje. Je to stejný případ, jako u Brahmsovy třetí větě *Andante*.

Notová ukázka 36 C. Schumannová Klavírní koncert, op. 7 – 2. věta

Notová ukázka 37 J. Brahms op. 83, 4. věta – takt 84-87

Čtvrtá věta *Allegretto grazioso* je složena ve 2/4 taktu v sonátovém rondu s codou. Věta je opět v tónině B dur. Ve čtvrté větě vidíme, jak se Brahms vrací zpět k Schumannovi a jeho stylu. Viditelné je to především v klavírní stylizaci, ale i v lehké orchestrální instrumentaci.

Notová ukázka 38 J. Brahms, op. 83, 4. věta – takt 1-6

Finální věta je taneční a druhé téma je inspirováno maďarským folklórem. Podobné téma najdeme v Brahmsově *Uherském tanci č. 1*. Je nutno také poukázat, že v instrumentaci této i předchozí třetí věty nenajdeme trumpety ani tympány, jako byly v prvních dvou větách.

Notová ukázka 39 J. Brahms, op. 83, 4. věta – druhé téma – takt 63-67

ZÁVĚR

Cílem práce bylo přinést kruciální informace o Robertu Schumannovi a jeho vlivu na Johanna Brahmsa. Schumannův život nebyl lehký. Jeho neurotické poruchy mu způsobovaly časté potíže a znemožňovaly mu pravidelnou práci. Přesto byl R. Schumann schopen složit za svůj poměrně krátký život přes sto skladeb. Schumann neztratil nikdy ve svých dílech svoji mladistvou přímočarost a upřímnost. Byl neuvěřitelně nadaný po mnoha stránkách a v mládí často váhal, zda se má vydat na dráhu literární či hudební.

Robert také velmi dobře věděl, jaké to je začínat uměleckou dráhu bez silné opory. V mládí, kromě otce, neměl totiž nikoho, kdo by se mu věnoval a podporoval ho. Sám to chtěl zřejmě ve svém životě změnit. Viděl-li talent, snažil se na něj upozornit. Záleželo mu na budoucnosti hudby a byl díky své otevřenosti připraven být nápomocen.

Vliv Roberta Schumanna na Johanna Brahmsa byl nesporný. R. Schumann poskytoval J. Brahsovi své umělecké vědomosti a cenné rady, díky kterým se Brahms mohl dále rozvíjet. Oba měli rovněž společné zájmy a silně obdivovali L. v. Beethovena i J. S. Bacha. Oba také milovali stejnou ženu.

Johannes Brahms během svého života revidoval Schumannovy skladby a byl jeho hudbou často obklopen. Ačkoliv kompoziční styl obou autorů byl odlišný, najdeme u Brahmsa časté inspirace z děl svého mentora a přítele R. Schumanna. Převážně je to v klavírních dílech.

V Brahmových koncertech najdeme rovněž spojitosti s Robertem Schumannem. V prvním koncertě je to odkazování na Schumannův tragický osud, a dokonce přímé čerpání ze Schumannova posledního koncertního klavírního díla. Ačkoliv byl druhý klavírní koncert složený o třicet let později, i přesto v něm nacházíme Brahsovo vzpomínání na R. Schumanna. To vypovídá o Brahsově hluboké úctě, kterou k Robertu Schumannovi po celý svůj život choval.

SEZNAM LITERATURY

BROWN, Thomas Alan. *The aesthetics of Robert Schumann*. 1968. New York: Philosophical Library. 207 s. ISBN 0720600049.

EISMANN, Georg. *Robert Schumann: Eine Biographie in Wort und Bild*. Leipzig: VEB Deutscher Verlag für Musik, 1964.

FULLER-MAITLAND, J. A. *Brahms*. Port Washington, N.Y.: Kennikat Press, 1972. 306 s. ISBN 0804615985.

GAL, Hans. *Schumann orchestral music*. London: British Broadcasting Corporation, 1979. 64 s. ISBN 9780563124238.

GEIRINGER, Karl. *Brahms, his life and work*. New York: Da Capo Press: Da Capo Press, 1982. 397 s. ISBN 0306760932.

JENSEN, Eric Frederick. *Schumann: Childhood and Youth*. New York: Oxford University Press, 2001. 380 s. ISBN 0-19-513566-0.

LEPRONTOVÁ, Catherine. *Clara Schumannová: Život pro čtyři ruce*. I. Praha: Český spisovatel, 1995. 240 s. ISBN 9788020205902.

MACDONALD, Malcolm. *Brahms*. New York: Schirmer Books, 1990. 503 s. ISBN 0028713931.

MATTHEWS, Denis. *Brahms piano music*. London: British Broadcasting Corporation, 1978. 76 s. ISBN 0563129816.

MEIER, Barbara. *Robert Schumann*. London: Haus, 2004. 192 s. ISBN 978-1904341543.

Nineteenth-century piano music. New York, Toronto, New York: Maxwell Macmillan International, Schirmer Books, Collier Macmillan Canada. 426 s. ISBN 0028725557.

OČADLÍK, Mirko. *Svět orchestru: Klasikové a romantikové*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1942. 416 s.

PLANTINGA, Leon. *Schumann as critic*. New Haven: Yale University Press, 1967. 354 s.

SWAFFORD, Jan. *Johannes Brahms: a biography*. New York: Alfred A. Knopf: Distributed by Random House, Inc.: Alfred A. Knopf: Distributed by Random House, 1997. 699 s. ISBN 0679422617.

STYRA, Avins. *Johannes Brahms: Life and Letters*. Oxford: Oxford UP, 1997. 858 s. ISBN 0198162340.

SCHUMANN, Clara. *Letters of Clara Schumann and Johannes Brahms, 1853-1896*. I. New York: Vienna House, 1973. 299 s. ISBN 0844300543.

SCHUMANN, Clara. *Letters of Clara Schumann and Johannes Brahms, 1853-1896*. II. New York: Vienna House. 299 s. ISBN 9780844300542.

SCHUMANN, Clara. *Robert Schumann, Jugendbriefe*. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1885. 315 s.

WASIELEWSKI, Wilhelm Joseph von. *Life of Robert Schumann*. C. H. Ditson and company, 1871. 279 s.

WILSON, Conrad. *Notes on Brahms: 20 crucial works*. Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans Pub. Co., 2005. 121 s. ISBN 9780802829917

ZENKL, Luděk. *ABC hudebních forem*. 4. vyd. Praha: Editio Bärenreiter Praha, 2006. 256 s. ISBN 978-80-86385-33-4.

INTERNETOVÉ ZDROJE

BEHR, Johannes. *Brahms, Konzert für Klavier und Orchester Nr. 2 op. 83: Vorwort* [online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2015 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/WKJd5>

BIRET, Idil. BRAHMS, J.: Piano Concerto No. 1 / SCHUMANN, R.: Introduction and Concerto Allegro [online]. [cit. 2021-4-29]. Dostupné z: <https://1url.cz/KKepQ>

BOLÍN, Norbert. *J. Brahms Ein deutsches Requiem* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/1KJax>

FLECHSIG, Emil. *Erinnerungen an Robert Schumann: Neue Zeitschrift für Musik*, 117. Jahrgang. *Neue Zeitschrift für Musik*, 117. [online]. Juli/August 1956, s. 392-396. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/0KJTj>

GIBSON, Paul. *Overture to Genoveva, Op. 81* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/vKJjq>

HOWARD, Orrin. *Symphony No. 1 in C minor, Op. 68* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/aKJdc>

HÖFT, Brigitte. *Variations on a theme by R Schumann, Op 9* [online]. Breitkopf & Härtel, 1983 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/GKJ3i>

KELLER, James M. *Schumann: Overture to Manfred, Opus 115* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/zKJjl>

Kinder [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-zwickau.de/de/04/kinder.php>

KOBIN, Otto. *Schumann, Dietrich, Brahms Sonata F-A-E: Preface* [online]. Magdeburg: Heinrichshofen's Verlag, 1935 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/2KJdH>

MUSGRAVE, Michael. *The life of Schumann: I. A favourable upbringing: Zwickau 1810–28* [online]. Cambridge University Press [cit. 2021-4-25], s. 13. Dostupné z: <https://1url.cz/tKJTI>

NAUHAUS, Julia M. *Itinerar Robert Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/fKJTBi>

NAUHAUS, Gerd. *Robert Schumann: Biography* [online]. [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Biography_Robert.html

Pester Lloyd je německý online deník se zaměřením na Maďarsko a východní Evropu. IN https://en.wikipedia.org/wiki/Pester_Lloyd

RIEDEL, Christian Rudolf. *Schumann, Konzert für Violine d-moll WoO 1 und Orchester: Vorwort* [online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2009 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/AKJjf>

RIEDEL, Christian Rudolf. *Schumann Szenen aus Goethes "Faust" Overture: Vorwort* [online]. Wiesbaden: Breitkopf & Härtel, 2012, s. 11-13 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/cKJj3>

STEINBERG, Reinhard. *Robert Schumann in the psychiatric hospital at Endenich* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/NKJRK>

SCHLEGEL, Theresa. *Franz Liszt* [online]. 2020 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/franz-liszt-4228.html>

SCHLEGEL, Theresa. *Christiane Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/christiane-schumann.html>

SCHLEGEL, Theresa. *August Schumann* [online]. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/August-Schumann.html>

WIERMAN, Cheryl John. *Schumann influence on Brahms' early piano music* [online]. 1981 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://1url.cz/BKJ4A>. A Thesis. The Ohio State University

ZDROJE NOTOVÝCH UKÁZEK

BRAHMS, Johannes. *Piano Concerto No.2, Op.83* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/317585/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Piano Concerto No.1, Op.15* [online]. Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/317582/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Piano Concerto No.1, Op.15* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1887. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/291249/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Symphony No.3, Op.90* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1927 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/37981/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Piano Concerto No 1, op. 15: Rukopis* [online]. 1858 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <http://www.themorgan.org/music/manuscript/114267>

BRAHMS, Johannes. *8 Klavierstücke, Op.76. IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/08444/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Mondnacht, WoO 21. IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27. [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/85498/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Ein deutsches Requiem, Op.45. IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/317461/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Variations on a Theme by Robert Schumann, Op.23. IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/147062/pm10>

BRAHMS, Johannes. *Variations on a Theme by Robert Schumann, Op.9*. *IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/107618/pm10>

SCHUMANN, Robert. *Symphony No.3, Op.97* [online]. New York: E.F. Kalmus (1933-70)., 1933-70 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/39083/pm10>

SCHUMANN, Robert. *Liederkreis, Op.39*. *IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1885 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/51730/pm10>

SCHUMANN, Robert. *Liederkreis, Op. 24*. *IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1882 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/270904/pm10>

SCHUMANN, Robert. *Violin Concerto in D minor, WoO 23*. *IMSLP.org* [online]. Ezequiel Diz, 2018 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/147062/pm10>

Robert Schumann *Impromptus, Op.5*. *IMSLP.org* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27, 1885 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/147062/pm10>

SCHUMANN, Robert. *F-A-E Sonata* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1926-27 [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: [https://imslp.org/wiki/F-A-E_Sonata_\(Various\)](https://imslp.org/wiki/F-A-E_Sonata_(Various))

SCHUMANN, Robert. *Symphony No.1, Op.38* [online]. Leipzig: Breitkopf & Härtel, 1881 [cit. 2021-4-26]. Dostupné z: <https://imslp.org/wiki/Special:ImagefromIndex/61374/pm10>

ZDROJE OBRÁZKŮ

Johannes Brahms: Abb.2. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/brahms-johannes.html>

Schumann, 1853. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Robert_Schumann-1853.html

Schumann, 1850: Abb.2. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Robert_Schumann-1850.html

Schumann, 1847: Abb.1. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Robert_Schumann-1847.html

Schumann, 1830. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Robert_Schumann_1830.html

Schumann um 1830. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: https://www.schumann-portal.de/Robert_Schumann_um-1826.html

Clara Schumann 1854. *Robert Schumann* [online]. Leipzig [cit. 2021-4-25]. Dostupné z: <https://www.schumann-portal.de/id-1854.html>